

HET LAND VAN NEVELE

Driemaandelijks tijdschrift van de heemkundige kring

juni 2006

jaargang XXXVII

aflevering 2

Afgiftekantoor 9850 Nevele

HET LAND VAN NEVELE

Heemkundig tijdschrift voor
Bachte-Maria-Leerne, Hansbeke, Landegem, Lotenhulle, Meigem,
Merendree, Nevele, Poesele, Poeke, Sint-Martens-Leerne, Vinkt, Vosselare
en Zeveren

Het Land van Nevele is een uitgave van de heemkundige kring
"Het Land van Nevele" v.z.w.

Abonnementen en lidgeld 2006

Abonnementen op *Het Land van Nevele* lopen over een jaargang van vier nummers. Bij nieuwe abonnementen in de loop van het werkjaar worden de vorige nummers, indien nog voorradig, nagestuurd. Oudere nummers vanaf 1970 zijn nog in beperkte hoeveelheid beschikbaar.

Lidgeld 2006

18 euro (+ 3 euro buitenland) over te schrijven op rekening 001-3951685-78
of 290-7431460-20 van "Het Land van Nevele" v.z.w.,
Dammeers 35, 9880 Aalter.

Steunend lid 2006

Vanaf 25 euro

Secretariaat

A. Bollaert, Beentjesstraat 29, 9850 Poesele
landvannevele@belgacom.net

Redactieadres

J. Luyssaert, Veldestraat 26, 9850 Merendree
jan.luyssaert@pandora.be

Tijdschriftadministratie

L. De Ruyck, Heiste 45, 9850 Landegem

Opmaak

C. De Groote, Landegem

Druk

Beschutte Werkplaats "Nevelland", Nevele

De auteurs, en niet de uitgever, zijn verantwoordelijk voor hun bijdragen en illustraties.

HET LAND VAN NEVELE

Provincie
Oost-Vlaanderen
Centrale Bibliotheek

juni 2006

jaargang XXXVII

aflevering 2

Verantwoordelijke uitgever: J. LUYSSAERT, Veldestraat 26, 9850 Merendree

INHOUD

Land van Nevele

- J. LUYSSAERT,
Bijdrage tot de geschiedenis van
de stad en vrijheid van Nevele 105
- J. LUYSSAERT,
De oudste herbergen van Nevele 139
- J. LUYSSAERT,
Nieuwe straatnamen in Landegem en Nevele
tijdens de bezetting (1940-1944) 150
- A. BOLLAERT,
Het retabel boven het hoofdaltaar (1881)
en de orgelkas (1870) in de kerk van Poesele komen
uit de ateliers Blanchaert in Sint-Denijs-Westrem 157
- A. BOLLAERT,
Massale vormselplichtigheid te Nevele 160

Mensen van Toen

- A. BOLLAERT,
Blondijn Van Haver 163
- A. BOLLAERT,
Blondijn Van Haver en zijn voorouders 172
- A. BOLLAERT,
De Poeselse vormelingenlijst 1830-1842 176

BIJDRAGE TOT DE GESCHIEDENIS VAN DE STAD EN VRIJHEID VAN NEVELE

In 1948 werd R. Van den Abeele, de latere burgemeester van Sint-Martens-Latem, licentiaat in de geschiedenis met een verhandeling over "Bijdrage tot de geschiedenis der landelijke heerlijkheden. Over het ontstaan en de territoriale constructie van de heerlijkheid Nevele".

In 1949 verscheen van zijn hand een artikel "De Vrijheid van Nevele. Bijdrage tot de vroegste geschiedenis van het "Land van Nevele""¹. Dit was dan ook de eerste en voorlopig laatste bijdrage over de heerlijkheid Nevele. Het is dus tijd om deze voortreffelijke studie van R. Van den Abeele voort te zetten.

Het land en de heren van Nevele²

Het Land van Nevele was tot aan de Franse Revolutie een van de belangrijkste heerlijkheden gelegen in de Oudburg van Gent.

Een heerlijkheid was een gebied waarvan het bestuur en ook de rechtspraak in handen waren van een heer die overheidsgezag bezat en dus in zijn heerlijkheid een soort van vorst in miniatuur was.

Het Land van Nevele was een van de grootste heerlijkheden in Vlaanderen en de heren van Nevele genoten in het graafschap Vlaanderen gedurende eeuwen een aanzien en een prestige dat slechts weinig andere heren konden evenaren.

Om zijn gebied te besturen en er de rechtspraak uit te oefenen beschikte de heer van Nevele over een baljuw, twee schepenbanken en een leenhof.

De baljuw was de voorzitter van de schepenbank en van het leenhof. Zijn voornaamste taak bestond erin de rechten van zijn heer overal te vrijwaren en misdadigheid te beteugelen door de delinquenten voor de rechtbank te vervolgen.

De hoofdplaats van het Land van Nevele, Nevele zelf, werd *Nevele binnen* genoemd en had het statuut van *stad en vrijheid*, en was nauwkeurig afge-

¹ In: *Kunst-en Oudheidkundige Kring - Deinze*, jaarboek 16 (1949), p.147-166.

² J. Van Rompaey, Het land en de heren van Nevele in een notedop, in *Het Land van Nevele*, jg. 6 (1975), afl. 3, p.133-150.

bakend van het omliggende platteland, *Nevele buiten* genoemd.

Op een bepaald ogenblik in de geschiedenis heeft de heer van Nevele aan de inwoners van het dorp een bevoorrecht statuut gegeven zodat het centrum van de heerlijkheid, dus Nevele binnen, verheven werd tot stad en vrijheid.

Een *stad* en een *vrijheid* waren in de Middeleeuwen niet hetzelfde.

Vrijheden noemde men de gebieden waarvan de inwoners van hun heer bepaalde vrijheden gekregen hadden, bijv. vrijstelling van heerlijke rechten zoals in Nevele. Andere vrijheden in Vlaanderen waren Herzele en Zottegem.

Een *stad* was een vrijwel autonoom gebied waarin de vorst of plaatselijke heer van de heerlijkheid waarin de stad lag bijna niets meer te zeggen had, bijv. Gent.

Zowel steden als vrijheden hadden eigen schepenbanken om het bestuur en de rechtspraak uit te oefenen. Ondanks het juridische verschil tussen een stad en een vrijheid werd Nevele altijd *de stede en vryhede van Nevele* genoemd.

Ontstaan van de villa Nevele

Archeologische vondsten³ bewijzen dat het Land van Nevele al vroeg bewoond was. Vooral de ligging aan de Poeke(beek) speelde hierin een gunstige rol.

Bij de verovering van onze streken hebben de Romeinen de eerste grote landbouwwitbatingen opgericht, de zogenaamde *villae*. Hier werden onder het gezag van een Romeinse heer de inheemse bevolking en de Romeinse slaven als arbeidskrachten tewerkgesteld.

Vanaf de 5e eeuw kwamen Germaanse volksstammen vanuit de Donauvlakte in beweging en trokken het gebied van het West-Romeinse rijk binnen. Een Germaanse volksstam, de Franken, vestigde zich in Noord-Gallië, dus in onze streek.

De Frankische veroveraars bouwden versterkte hoeven die bewoond werden door een heer; slaven of lijfeigenen moesten de gronden bewerken. Die

³ W. De Clercq, Ongeschreven verleden. Een archeologische kijk op de vroegste bewoningsgeschiedenis van het Land van Nevele, in *Het Land van Nevele*, jg. 29 (1998), afl. 2, p. 89-160.

heer moest zijn grondgebied verdedigen tegen indringers en bouwde versterkingen. Zijn hoeve bouwde hij op een kunstmatige verhoging, *motte* genoemd en hij zorgde ervoor dat die motte omringd was door een natuurlijk of gegraven water.

Zo is ook de villa Nevele ontstaan en die motte vormde de kern van de latere Vrijheid Nevele. Op de motte woonde de heer, hier richtte hij in de nabijheid van zijn motte een kerk op, hier ontstond de markt en hier vestigden zich landbouwers.

De heer of grootgrondbezitter gaf een deel van zijn gronden in *tenure* of leen aan zijn onderdanen. De boeren kregen dus een kleine hoeve met grond ter beschikking. In ruil moesten ze gaan werken, d.i. karweien verrichten op het domein van de heer, het *vroonhof*⁴ genoemd. De heer vertrouwde dit vroonhof toe aan een *meier* die het voor hem uitbaatte. De boeren waren ook verplicht een deel van hun opbrengst, *tienden* genoemd, aan de heer af te staan. De karweien zelf werden ook stilaan vervangen door jaarlijkse betalingen in geld of in natura. De boeren die gronden van de heer in erfpacht hadden gekregen, moesten jaarlijks een cijns of heerlijke rente betalen. Die renten waren niet afkoopbaar en bestonden ook uit een levering in natura: koren, haver, hoenders, kapoenen, ganzen, eieren en/of uit een betaling in geld.

In de 12e-13e eeuw ontstond in Vlaanderen door de groeiende handel en nijverheid een geldeconomie. De renten werden meer en meer omgezet in geldrenten en tegelijkertijd ging de heer zijn inkomsten uitbreiden door niet enkel meer uit zijn grondbezit te putten maar ook door zijn machtspositie langs het innen van boeten, tolgelden, enz.

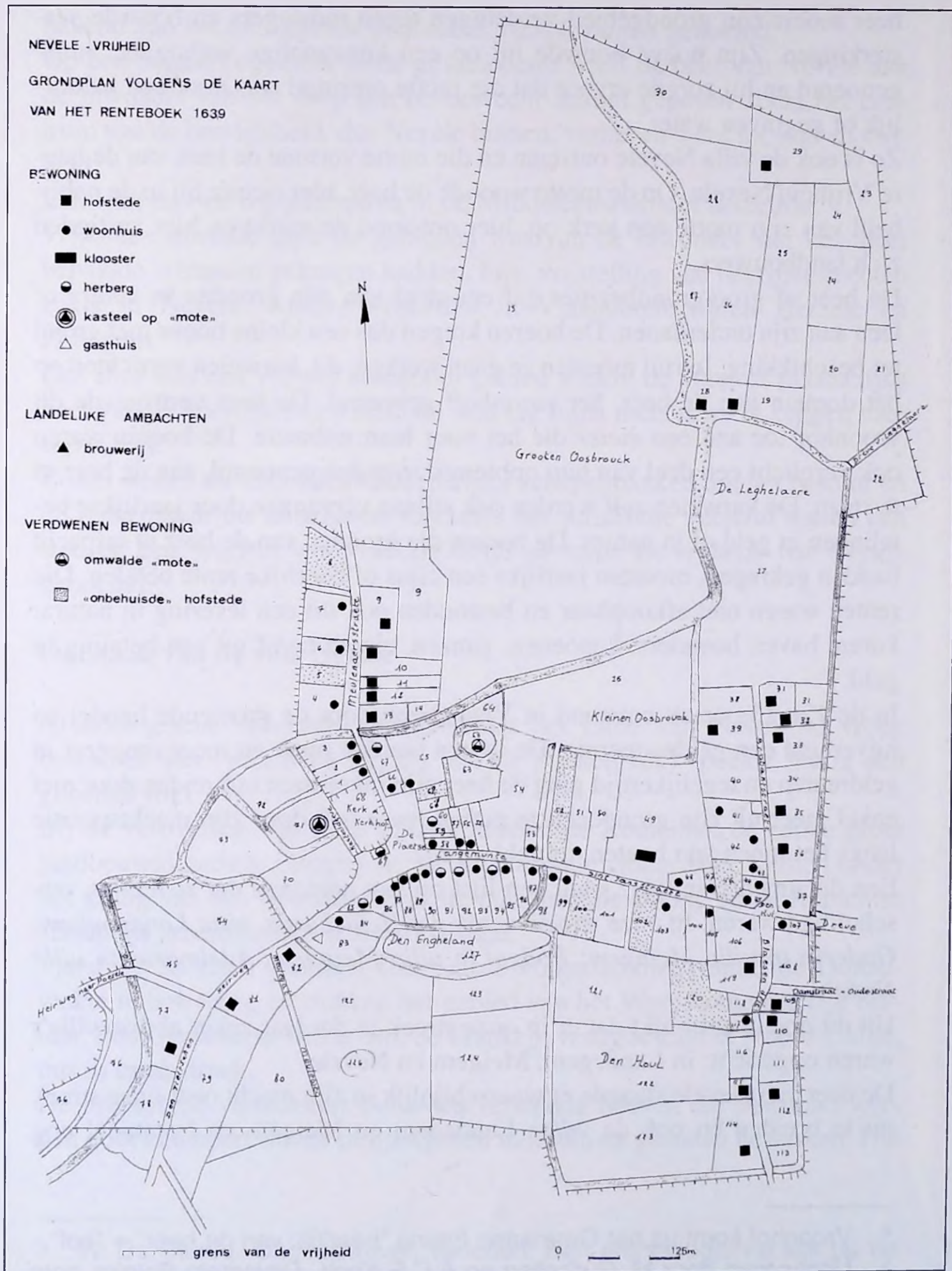
Een document van 941⁵ somt een lijst op van personen die zo'n cijns verschuldigd waren. In onze streek waren dat *Heldeburga, uilla Landenghem; Godecin in uilla Meingem; Rodgot in uilla Meingem; Adelmarius in uilla Niviala*.

Uit dit document blijkt dat er in onze streek in dat jaar zeker al drie villa's waren opgericht: in Landegem, Meigem en Nevele.

De heer van Nevele slaagde er waarschijnlijk in zijn macht over onze streek uit te breiden en ook de *villae* Landegem en Meigem en eventueel nog

4 Vroonhof komt uit het Germaans *frauna* "heerlijk, van de heer" + "hof".

5 Uitgegeven door M. Gysseling en A.C.F. Koch, *Diplomata Belgica ante annum millesimum centesimum scripta*, Brussel, 1950, p. 138.

Afbeelding 1. Nevele Binnen naar een kaart van 1639.

andere onder zijn gezag te krijgen. We mogen bijna met zekerheid zeggen dat de latere heerlijkheid Nevele uit een *villa* is gegroeid.

De Vrijheid Nevele

Ligging

De kern of het *foncier* van de Vrijheid Nevele wordt gevormd door het kasteel; de gronden die eigendom bleven van de heer, de zgn. *heregronden* die niet in cijns gegeven werden en die de voortzetting waren van het *vroonhof* (terra indominicata) (zie afbeelding 1, nrs. 70, 71, 72, 73 en 123, 124, 125, 126) en de gemeenschappelijke gronden (terra communis) (zie afbeelding 1, nrs. 15, 16, 17 en 121, 122, 123).

De Vrijheid werd op een natuurlijke manier door waterlopen beschermd tegen vijandelijke aanvallen. Aangetrokken door de natuurlijke ligging van de Vrijheid vestigden zich stilaan mensen op gronden die de heer hen afstond.

Ouderdom van de vrijheid

Aan de hand van twee oorkonden zijn we in staat de ouderdom van de Vrijheid bij benadering te bepalen.

Nevele bezit het tweede oudste gekende gemeentezegel van Vlaanderen. Op dit zegel van 20 juni 1316 (zie kaftfoto) is nog een deel van de tekst leesbaar: (...) *LANDRIA - S. SCABIN* (...). In het slot van de oorkonde lezen we (zie afbeelding 2): "En(de) dit kennen schepenen van der vriheden van nevele en(de) hebbe(n) dese lettren gheseghelt met haren propren seghel⁶". Het tweede zegel dateert van 3 april 1341 en draagt het opschrift: "stede ende vrihede van nevele binnen". De oorkonde van 1341 eindigt met de formule: "na costume ende usage van der vriheden van nevele". Dit betekent dat Nevele in 1341 al gevestigde gewoonten en gebruiken had, en een schepenbank en gemeentezegel bezat. Aangezien nu het oudste zegel van 1316 ook al de term *stede ende vrihede* draagt, mogen we ervan uitgaan dat de Vrijheid Nevele eind 13e eeuw al bestond. De originele keure⁷ zelf is niet bewaard gebleven of in ieder geval nog niet teruggevonden.

⁶ RAG, charters Nevele (supplement), 20 juni 1316.

⁷ Door de landsheer gegeven statuut waarbij plaatselijke voorrechten of vrijdommen verzekerd werden.

Dat si rent ende leenhe allen den ghenen die nu sijn en hier na wesen sullen die dese let-
tren sullen sien ofte hooren lesen dat margriete van der platen es schuldicke janne van gro-
terghem lusteten sone vof stheleghe parise elc vlers erliche staende up huer huus en hof-
stede in de molenstrate en up al datter up es ervant en naghelvalt Te gheldene telken on-
ser vrouwen daghe lichtinelle en ombegrepen te sine tere paschen daer naer ende leden de
vire paelste daghe en het dan met vergolden en wure so mochte dese vorseide in sine hant
slacu in dese vorseide hofstede ende huus en datter up sal sijn ervant en naghelvalt en
doene sijn wille mede En dit heimen schepenen in der vrieden van newe en hebbe
dese letren stheleghe met haren propren sighele dit was ghedaen mit ier onf heeren
al men streef mit caruatoen .o. .at. ende .vii. sondags vor sente ians nach baptists

Afbeelding 2. Oorkonde van 20 juni 1316 (originele grootte).

Rechten, vrijheden en plichten van de inwoners van de Vrijheid Nevele

Aangezien de heerlijkheden steeds op het platteland waren gelegen waar men bijna uitsluitend van landbouw leefde, is het normaal dat de heerlijke rechten op de landbouwgrond gevestigd waren of geheven werden bij de overgang van die grond op een nieuwe gebruiker.

Wanneer een laat of horige stierf dan vererfde de cijnsgrond wel op zijn erfgenaam, maar die moest dan voor de overname *het recht van doodkoop*⁸ betalen, bestaande uit een bijkomende rente van een jaar.

Laten konden ook de cijnsgrond onder mekaar verkopen, maar elke verkoop van cijnsgrond werd belast met het *markgeld* of *wandelkoop*, normaal 6,5 % van de koopprijs.

Vermits de laten geen gronden of huizen in privé-eigendom bezaten, bestond hun nalatenschap enkel uit roerende goederen. De heer had bij een overlijden het recht op een gedeelte van het roerende bezit, meestal was dit een bed, kast, paard of koe. Dit recht werd *het beste hoofd* genoemd.

Typisch voor de heer van Nevele waren nog zijn tolrecht en zijn molenrecht. Het tolrecht werd geheven bij de verkoop van paarden, varkens en schapen binnen het Land van Nevele. Het molenrecht bestond uit de verplichting voor alle inwoners van het Land van Nevele om hun graan te laten malen in een molen van de heer die dan een deel van het gemalen graan als molenrecht ontving.

De voorrechten, rechten en plichten van de poorters van Nevele Binnen zijn vastgelegd in een keure die jammer genoeg enkel nog in een kopie van 1569 bewaard is (zie afbeelding 3): "Dit zy(n) de Cueren Rechten preveleghen vander stede en(de) Vrihede van Nevele"⁹.

De belangrijkste voorrechten van de inwoners van Nevele Binnen waren dat zij niet onderworpen waren aan heerlijke rechten zoals markgeld, doodkoop, beste hoofd en tolrecht. Het molenrecht bleef wel van toepassing.

De baljuw van Nevele mocht geen enkele poorter van Nevele bij dag noch bij nacht uit zijn huis halen, tenzij hij vergezeld was van zeven schepenen en als het huis gesloten was, mocht hij er niet binnengaan tenzij na een vonnis van de zeven schepenen.

Maar naast deze bijzonder gunstige vrijheden of voorrechten hadden de inwoners van de Vrijheid Nevele ook plichten. Bakkers, brouwers, herber-

⁸ Te vergelijken met de huidige successierechten.

⁹ RAG, baronie Nevele, 95, f° 42r° tot 46v°.

Dit ghyt de Cnemen, die by vromeligen vanden stede
vande Nevele van Nevele

Wijt dat alle de gheene die barchen of barchen
barchen der vromeligen stede van Nevele dat zy barchen
of barchen gelyc alzomen in vromen stede doct of de
pompert of waert bi alze dat zy horene met in deden
of dat zy daer inne beboude waren van alze in dinge
nãmere den broede oft van bier dat vromeligen boeke
van Nevele in d'inghe van Nevele in d'inghe van Nevele

Item alle de gheene die natten make hande, dat zy gheene
galle make gelyc alzomen in vromen stede doct of
alze in vromen alze zy daer inne beboude waren dat
zye niet gelyc dat vromen vromen boeke van Nevele in d'inghe
van Nevele in d'inghe van Nevele

Item alle de gheene die gheene te vanden dat zy die
gheene gelyc alzomen in vromen stede doct of
waert bi alze dat te gheene vromen in zy daer inne
beboude vromen dat vromen vromen boeke van Nevele in d'inghe
of gheene vromen alze in vromen alze in vromen

Item alle de gheene die droeghe make hande, dat zy
alze gheene gheene gheene make alzomen in vromen stede
te gheene gheene bi alze dat de make beboude
vromen dat zy te gheene vromen dat vromen vromen boeke
d'inghe van Nevele dat vromen vromen vromen

Item alle de gheene die wy kopre, dat zy gheene
vromen vromen in zullen vromen vromen vromen
vromen vromen vromen boeke van Nevele in d'inghe
van Nevele in d'inghe van Nevele

Item zo wie barchen der stede of vromen van Nevele
vromen vromen of zy dat vromen vromen vromen vromen
dat vromen vromen vromen vromen vromen vromen vromen
van Nevele in d'inghe van Nevele in d'inghe van Nevele

Afbeelding 3. Eerste bladzijde van de "Cueren Rechten en(de) preveleghen vander stede en(de) vrihede van Nevele" in een kopie van 1569.

giers, iedereen die natte of droge waren verkocht, moest het juiste gewicht of maat geven aan de klanten. Voor beenhouwers was het bovendien verboden vlees dat te koop werd aangeboden in het water te doen zwellen.

Niemand mocht zijn varkens op straat laten lopen tenzij ze *gherinckt* of *geschielt* waren, m.a.w. ze moesten een neusring dragen ofwel een houten ring of drie aaneengebonden stokken om de hals dragen¹⁰ om te beletten dat ze door de hagen zouden kruipen.¹¹

Rybauwen (landlopers) en *rybauwessen* (landloopsters), *hoeriers* (hoereers) ende *putiers* (pooiers) moesten tussen zonsopgang en zonsondergang de Vrijheid verlaten, zoniet werd hun bovenkleed hen afgenomen. Bovendien mocht niemand deze lieden onderdak verlenen op straffe van boete.

Het was ook niet toegestaan de hekken van de Vrijheid te laten openstaan en de poorters moesten beken en grachten ruimen. Iemand een *vuustsmete* geven, een slag of messteek toebrengen, werd gestraft met een geldboete.

Grenzen van de Vrijheid

De Vrijheid was op de toegangswegen van de omliggende gemeenten en van Nevele Buiten afgesloten met vijf hekken (zie afbeelding 4).

In 1569¹² werd er een wettelijke schouwing van de hekken uitgevoerd en in het verslag werd ook duidelijk geacteerd waar de hekken waren gelegen: "het heckin ter muelenstrate", "theckin anden Leghelare", "thecken ten hulle", "theckin Ter poucstrate" en "Theckin ande Waghenbrugge". Er is geen enkele kaart van Nevele teruggevonden waarop de hekken zijn aangeduid. In andere en vaak oudere documenten vinden we bijkomende informatie die ons helpt om de hekken nauwkeurig te lokaliseren.

Het hek ten Hulle werd voor het eerst vermeld in een document van 1417 "buten den heckine ten hulle binnen der vryheden van Nevele"¹³ maar het werd in 1460¹⁴ "theckin van blasers driesch" genoemd, in 1490¹⁵ "heckin te

¹⁰ L. L. De Bo, *Westvlaams Idioticon*, 1892, facsimile-uitgave, Roeselare, 1991, p. 859.

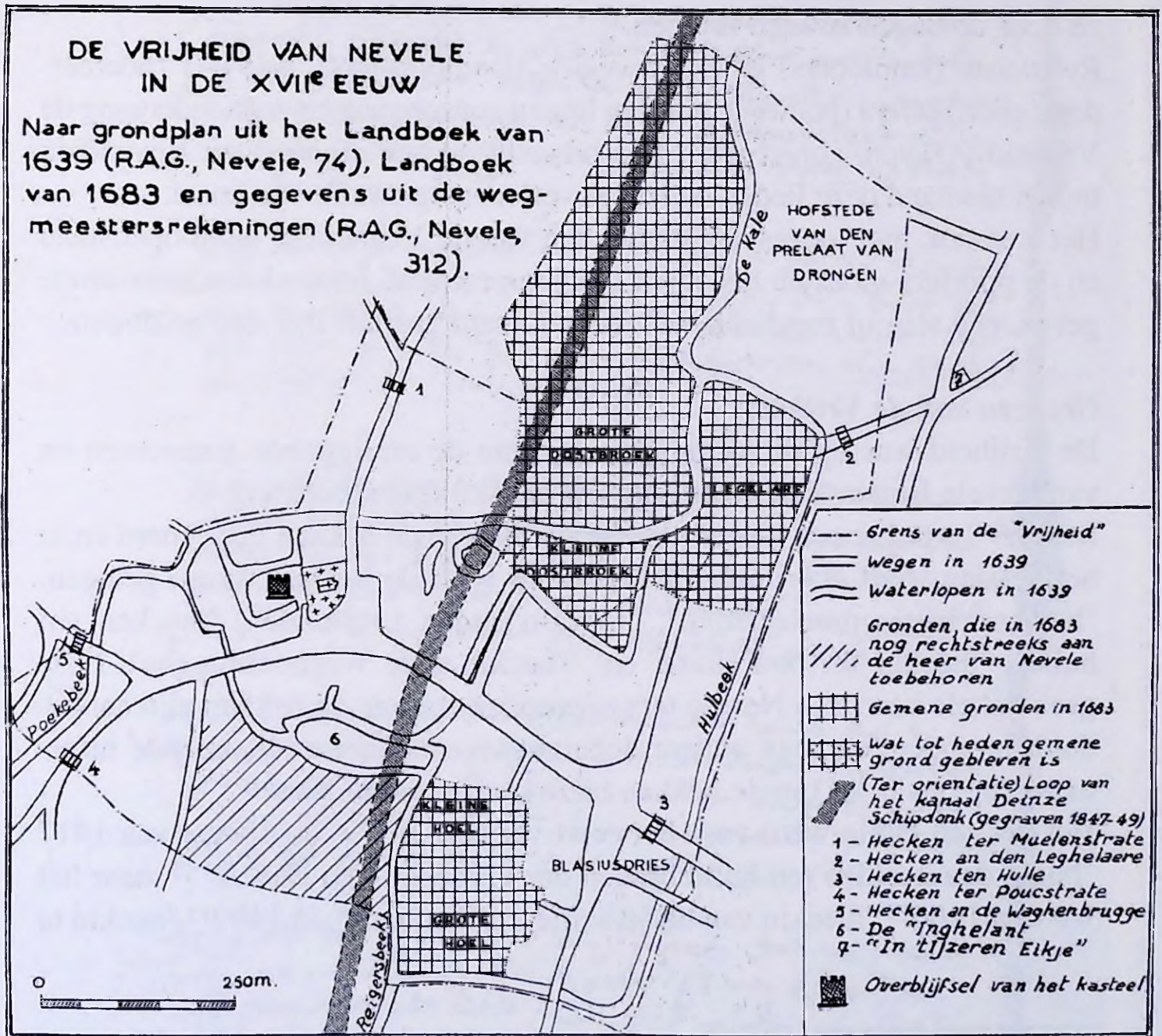
¹¹ D. Berten, *Coutumes des pays et comté de Flandre, Quartier de Gand*, tome IX, Bruxelles, 1904, p. 511.

¹² RAG, baronie Nevele, 95, f° 44r°-45r°.

¹³ RAG, Leenhof van Nevele, supplementaire doos, 24.3.1417.

¹⁴ RAG, baronie Nevele, denombrementen, 1289.

¹⁵ RAG, baronie Nevele, 61, f° 3r.

Afbeelding 4. De Vrijheid van Nevele in de 17e eeuw.

vursselare waert" en in 1530¹⁶ "theekin ter damstrate". Dit hek lag dus bij Den Hul, aan de Blasiusdries, op de weg van Nevele naar Vosselare.

Een vermelding van het hek ter Poekstraat vinden we voor het eerst in 1538-1564¹⁷; het lag op de weg "alzomen van nevele naer thieldt Rijdt" en in 1586¹⁸ op "de strate alzomen gaet te meyghem waert". Dit hek hing dus in de Poekstraat, een oudere benaming voor de huidige Cyriel Buyssestraat en het verlengde ervan de Kerrebroekstraat. Het stond helemaal in het begin van de straat, voor de splitsing van de Kerrebroekstraat en de Meigemstraat. Het hek aan de Wagenbrug lag eigenlijk gezien vanuit het centrum van Nevele over die brug (1639)¹⁹ "thecken over de waghbrugghen" en het werd voor het eerst vermeld in 1569²⁰. De Wagenbrug is de brug over de Poekebeek in de huidige Graaf van Hoornestraat, d.i. de weg van Nevele naar Poesele.

Het hek aan de Legelaar lag op de weg van de Legelaar naar Gent²¹ en het werd reeds in 1460 vernoemd: "an tleghelaer heckin"²². *Legelare* is de oude naam van de huidige *Egelare* en betekent 'laaggelegen, moerassig gebied'. Dit hek wordt ook een *draaiboom* genoemd.²³ Op de hoek van de huidige Landegem- en Gentstraat stond tot eind 2005 een huis, vroeger een café, genoemd "Het IJzeren Eikje". Deze naam is een verre herinnering aan het bestaan van een hek op die plaats. Een *ijzeren eik* is natuurlijk nonsens, maar die naam is een volkse aanpassing van de niet meer begrepen naam *het ijzeren hekje*. Het hek dat daar stond was van ijzer in tegenstelling tot de meeste andere hekken die van hout waren gemaakt. Na het verdwijnen van het hek is de naam ervan gebleven, maar hij werd niet meer begrepen en in de volksmond heeft men er 'een ijzeren eikje' van gemaakt.

Het hek in de Molenstraat (nu C. Vander Cruyssenstraat) lag op de weg langswaar men "nevele binnen uitgaet naer Landegem muelene"(1596)²⁴ en

¹⁶ RAG, baronie Nevele, denombrementen, 1322.

¹⁷ RAG, baronie Nevele, 62, f° 268r°.

¹⁸ RAG, baronie Nevele, 773.

¹⁹ RAG, baronie Nevele, 28, f° 76r°.

²⁰ "Theekin ande Waghbrugghen" (RAG, baronie Nevele, 95, f° 44v°).

²¹ 1538-1564 "byd(en) hecken alzoomen naer ghendt gaet" (RAG, baronie Nevele, 62, f° 168r°).

²² RAG, baronie Nevele, 9, f° 1v°.

²³ "anden draij boom den Egelaere" (1699)(RAG, abdij Drongen, 163).

²⁴ RAG, baronie Nevele, 103, f° 125v°.

het werd voor het eerst genoteerd in 1490 "ant heckin Jnde muelestrate"²⁵. Deze hekken waren van hout en moesten voortdurend onderhouden worden. Het onderhoud werd opgedragen aan enkele personen die in de omgeving van het hek woonden.²⁶

Aangezien zo'n hek bij het sluiten lawaai maakte, werd de valstijl waartegen het hek dichtviel of dichtklopte ook de klopstijl genoemd en zo'n hek kreeg dan de naam "*cloephecke(n)*"²⁷.

Door het veelvuldig over en weer gaan op het pad waarop het hek stond, kon de ruimte tussen het hek en de aarde zo uitgeschuurd zijn dat varkens eronder konden kruipen; dan werd de put gevuld met *wasen*, dit zijn bundels rijshout.²⁸

Het foncier van de heerlijkheid

We hebben hoger geschreven dat de Vrijheid Nevele ontstaan is uit de *he-regronden* (terra indominicata) en de *gemene* of *gemeenschappelijke* gronden (terra communis). Dit geheel wordt samen met het kasteel ook het *foncier* genoemd.

De oudst bekende afpalingsakte dateert van 1387 en geeft een opsomming van de goederen van de heerlijkheid Nevele die toen aan Jan de Fosseux behoorden: "(...) Int eerste behoort ten voorschreven leen van Nevele de (sic) casteel thof ende goet landt bosch mersch water ende weede groot synde ontrent achtien bunderen"²⁹.

Het kasteel

Mottekastelen (zie afbeelding 5)³⁰

De wetenschappelijke benaming voor *mottekasteel* is *castrale motte*. *Motte*

²⁵ RAG, baronie Nevele, 61, f° 1r°.

²⁶ RAG, baronie Nevele, 95, f° 44r°-45v°.

²⁷ 1622, RAG, baronie Nevele, 72.

²⁸ 1573: "ghewrocht an dleghelaer heckin Jn tsnoucken (=snoeien) en(de) binden vanden wasen om onder tzelve heckin te legghene Jeghens tduercrupe(n) van(den) veerckin" (RAG, baronie Nevele, 312).

²⁹ RAG, Burggravie van Gent, register 99, f° 203 (kopie).

³⁰ S. De Decker, *Over elfenheuvelds en kabouterbergen. Een overzicht van de bewaarde mottekastelen in de provincie Oost-Vlaanderen*, Gent, 2002.

gaat terug op het Voorlatijnse *mutt(a)*³¹ 'kunstmatige aarden ophoging'. Het Latijnse woord *castrum* betekent 'versterking of verblijfplaats van een edelman'. Een castrale motte of kasteelmotte is een kasteel gebouwd op een vaak kunstmatige aarden ophoging.

Een mottekasteel heeft een *opperhof* en een *neerhof*. Het *opperhof* is een kunstmatige aardheuvel met steile hellingen, meestal op een circulair grondplan. De hoogte bedraagt ten minste twee tot drie meter. Op de top van de heuvel stond meestal een toren in hout of natuursteen. Het dagelijkse leven speelde zich af op het soms ook opgehoogde *neerhof*. Boerderijgebouwen, residentiële gebouwen en een kapel kwamen hier vaak voor.

Een mottekasteel was een zeer doeltreffend militair bolwerk. Zowel het opperhof als het neerhof waren meestal omgeven door gepunte palissades en ze waren bijna altijd omgeven door een gracht. Wanneer de grachten van het opper- en neerhof aaneensloten werd een typische 8-vorm bekomen. De aarde uit de grachten diende voor het ophogen van het opperhof; daarnaast werd meestal nog grond aangevoerd in draagmanden, met ossenkarren of langs de rivier. Het was heel moeilijk om een mottekasteel gewapenderhand in te nemen.

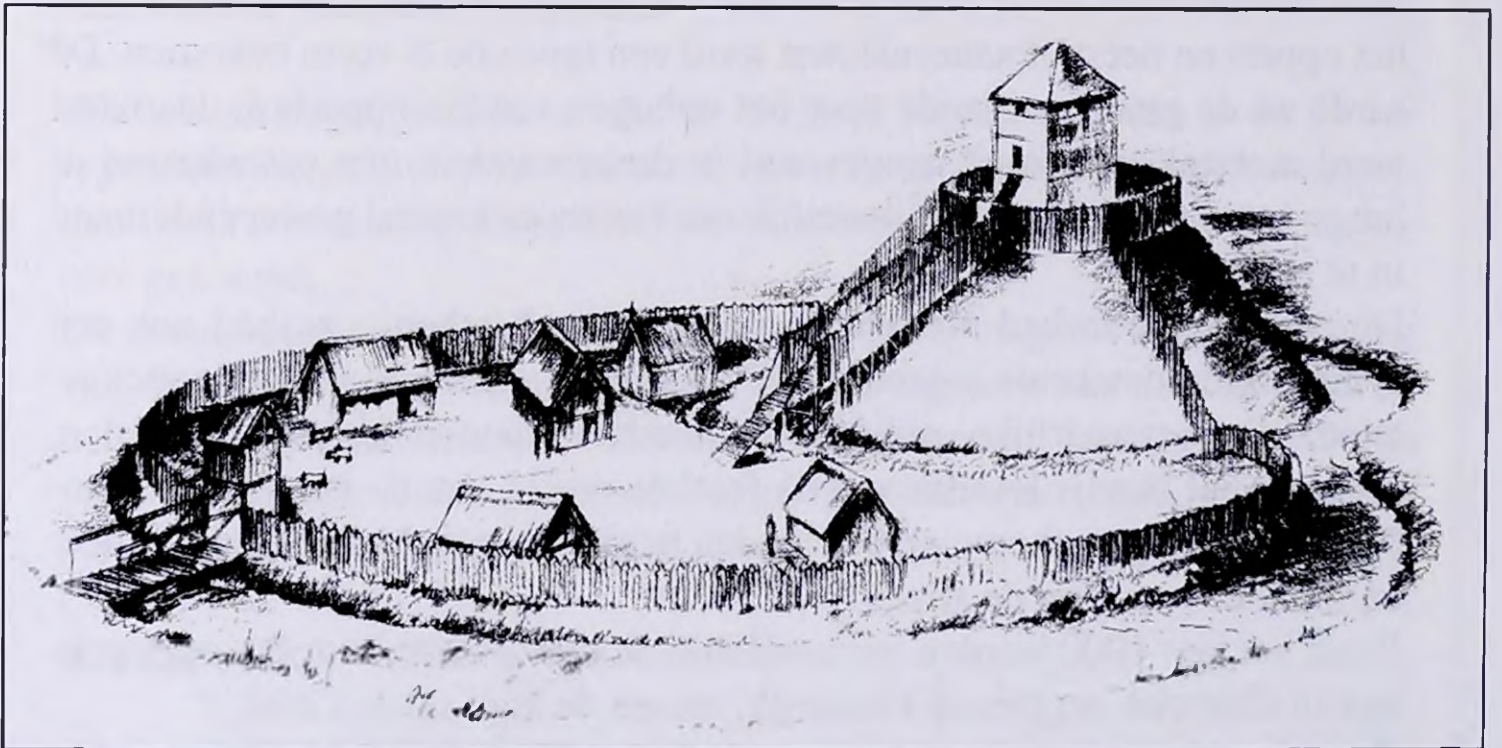
De castrale motte had niet enkel een militaire betekenis, ze had ook een symbolische betekenis tegenover de omgeving. Zeker de kleine mottekastelen, die bezwaarlijke militaire bolwerken kunnen genoemd worden, moesten het bewijs leveren van de feodale macht van de heer. Bij de aanblik van dit hoge gebouw op een aarden heuvel wist de kleine man wie heer en meester was over de streek.

Rond het jaar 1000 werden vermoedelijk de eerste mottekastelen opgetrokken in Centraal- en Noord-Frankrijk, tussen de Rijn en de Loire.

De bouw van de mottekastelen is typisch voor de volle Middeleeuwen (11e en 12e eeuw), ook in Vlaanderen. Kleine edellieden maakten zich in een periode waarin de band tussen leenheer en vazal steeds losser werd, meester van een gebied of *heerlijkheid*.

De meeste mottekastelen werden opgetrokken in beekvalleien en vaak zelfs ingeplant op een beek die soms werd omgeleid. Vaak stichtte de kasteelheer aan of binnen de poorten van zijn kasteel een castrale kapel of een kerk. Het

³¹ F. Debrabandere, *Oost-Vlaams en Zeeuws-Vlaams etymologisch woordenboek. De herkomst van de Oost- en Zeeuws-Vlaamse woorden*, Amsterdam, Antwerpen, 2005, p. 255.

Afbeelding 5. Zo kan een mottekasteel eruit gezien hebben.

karacteristieke trio opperhof-neerhof-kerk is dan ook op veel sites herkenbaar.

Kasteel van Nevele

De oudst bekende heer van Nevele is Walter of Wouter van Nevele die in 1032 als getuige vermeld staat in oorkonden uitgevaardigd door Robert I (Robrecht de Fries), graaf van Vlaanderen. Aangezien hij zich dan al *heer van Nevele* noemde, bezat hij zeker een woonplaats die een heer waardig is en dat kan alleen maar een mottekasteel zijn geweest. Dit kasteel moet er dus al gestaan hebben in het begin van de 11e eeuw.

Het is gebouwd op een motte die nu nog ongeveer 7 meter boven het niveau van de Poekebeek ligt. Die kasteelmotte was omwald en wordt het *opperhof* genoemd. Ten noorden van de kasteelmotte lag nog een omwalde motte, dit moet het *neerhof* geweest zijn (zie afbeelding 1). Ook op die tweede motte moeten ooit gebouwen gestaan hebben, maar dat kan ik aan de hand van documenten niet aantonen want in de documenten is er enkel sprake van *beide motten*.

Ligging van het kasteel

Het kasteel van Nevele was strategisch bijzonder goed gelegen: ten noorden en ten oosten was het beschermd door de Poekebeek, ten zuiden en ten westen door verschillende beken of armen van diezelfde Poekebeek. In onze documenten hebben deze beken (nog) geen naam. Zowel het opperhof als het neerhof waren nog eens extra beveiligd door een ringgracht of wal. De noordelijke loop van de Poekebeek was een deel van de noordelijke wal en voorzag tevens de andere walgrachten van het nodige water. Het is Lucia Lavent³² opgevallen dat de Poekebeek vanaf het kasteel tot bij de plaats van de actuele monding in het Schipdonkkanaal diep is ingesneden en dat hier het aspect van een natuurlijke depressie ontbreekt. Zij stelt dan ook als hypothese voorop dat de Poekebeek vanaf de plaats van het kasteel is gegraven. Volgens haar bevindt de natuurlijke beekdepressie zich ten zuiden van de dorpskern.

³² L. Lavent, Het kultuurlandschap te Nevele in de 17de eeuw, in *Het Land van Nevele*, jg. 10 (1979), afl. 3-4, p. 141, noot 20.

Kasteeltoren, gevangenis, vierschaar

De oudste vermelding van een kasteel dateert van 1387. Zes jaar vroeger in 1381 waren de Gentenaren in opstand gekomen tegen graaf Lodewijk van Male. Tijdens die slag verschansten de Gentenaren zich in de kerk van Nevele.³³ Het kasteel werd op 13 mei 1381 samen met de kerk en vele huizen in het dorp verwoest. Wellicht was de kasteeltoren niet verwoest of werd enkel die toren nadien opnieuw opgebouwd. In ieder geval is er in 1387 weer sprake van een *casteel*³⁴.

In 1452 voerden de Gentenaren weer oorlog, nu tegen de hertog van Bourgondië Filips de Goede en weer eens werd Nevele verwoest.

Uit diverse documenten van 1488 tot 1596³⁵ blijkt dat het kasteel gebouwd was als een vierkante toren, dat zich in die toren de woning van de baljuw of griffier bevond, dat onder zijn woning de vierschaar of rechtszaal was ondergebracht en dat boven de tweede verdieping de gevangenis lag.

Uit 1488 zijn twee merkwaardige rekeningen bewaard. Een eerste rekening gaat over reparaties aan het huis van de baljuw te Nevele: het slot van de *mute* of gevangenis moest gerepareerd worden samen met de sloten en

³³ F. De Potter en J. Broeckaert, *Geschiedenis der gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen*, deel 5, Nevele, Gent, 1864-1870, p. 57-59.

³⁴ R. Van den Abeele, De "Vrijheid Nevele", in KOK, jb. 16 (1949), p. 156-157.

³⁵ 1488-1489: "Item bet(aelt) vanden huse daer de bailliu Jn woent te doen Repareerne van tghuent dat gebroken was vanden vianden tslot vander mute" (RAG, baronie Nevele, 134).

1585 : "het Casteel tot Nevele wesende eenen viercanten torre aldaermen de gevangenen bewaert" (RAG, baronie Nevele, 771 bis, f° 8r°).

1588: "Eerst zo zalmen verpachten upde voorn. Conditien de wonijn(ghe) van(den) Casteele van Nevele (...) In zulcke grootte als ghebruuct ende In pachte bezeten es gheweest hier te voren by Jan van(den) steene, greffier te Nevele" (RAG, baronie Nevele, 26, f° 2r°).

1567: "Item Een Casteel oft Viercanten Toren ligghende binnen de Vrijheijt Van nevele achter den hoogcoor vande kercke" (RAG, baronie Nevele, 32, f° 12r°).

1596: "Lucas dhooghe onder Bailliu Vanden lande van nevele heeft jn pachte genomen het Casteel oft torren van nevele darne(n) onder de vierscare Jnne hout ende boven de tweede stegie de gevangene(sse) leijt (RAG, baronie Nevele, 32, f° 64v°).

1596: "Lucas dhooghe heeft jn pachte den tooren oft huysinghe tot nevele" (RAG, baronie Nevele, 32, f° 68v°).

grendels van alle deuren die door de vijand stukgeslagen waren.³⁶ De baljuw woonde dus in de toren en niet in het huis ernaast of in de omgeving. En aangezien er in het huis van de baljuw een *mute* of gevangenis was en een gevangenis in een versterkt gebouw wordt ingericht, lag die gevangenis in 1488 ook in de toren van het kasteel.

Een tweede rekening gaat over de afbraakwerken van het kasteel van Nevele tussen 6 augustus en 5 september 1489³⁷. In die periode hebben 37 man samen 146 dagen werk geleverd om het kasteel van Nevele af te breken. Wat hebben ze zo afgebroken: zeker niet de toren want die was pas in 1488 gerepareerd en bovendien is er in de rekening sprake van *corelen* en dit is een oud woord voor bakstenen; de toren zelf was echter in *blauwe schorre*³⁸ (soort kalk- of arduinsteen) opgetrokken.

In een rekening 1558-1559 vinden we uitgaven voor dakwerken aan het kasteel: "Item betaelt Jacob hovare ticheldeckere de som(m)e van viij £ xvj sch. gr. ter cau(sen) van acht daghen die hy met zine(n) zone gedeckt heeft op tcasteel te Nevele ten xxij sch. gr. sdaechs".³⁹

Een paar jaar later in 1561-1562 vinden we een rekening voor het maken van een tralie⁴⁰ aan het kasteel.

Pas 1567-1568 worden er "Reparatien ghedaen an tSchepenhuis ende vanghenesse te Nevele".⁴¹ Een eerste post gaat over uitgaven voor het verhogen van de zoldering boven de vierschaar en voor het maken van vier vensters. Glasmaker Pieter van Hecke werd betaald voor "tverloode(n) van xxij voete(n) glas waeraf de zeve(n) voete(n) glas nieuwe waere(n) die hy up tzelve schepenhuis ghestelt heeft"⁴². Metsers Joos van Cotthem werd betaald voor het metselen van twee *monteyen*, dit zijn 'gewelven op de rib-

³⁶ RAG, baronie Nevele, 134.

³⁷ H.Schaeck, Het kasteel van Nevele, een stand van zaken, in *Het Land van Nevele*, jg. 33 (2002), afl. 2, p. 107, schrijft verkeerdelijk 1488.

³⁸ "Tvooren behoort ter voorn(omden) heerliche de het Casteel van Nevele synde eenen viercanten torre ghemetst van blauwe schorre" (1642) (RAG, baronie Nevele, 69).

³⁹ RAG, baronie Nevele, 138, f° 50r°, rekeningen van de hoogbaljuw van Nevele.

⁴⁰ "een(e) traieille te maken an(den) Casteel te Nevele" (RAG, baronie Nevele, 141, f° 42r°).

⁴¹ RAG, baronie Nevele, 144, f° 75v°-78r°.

⁴² RAG, baronie Nevele, 144, f° 78r°.

ben van de zoldering om tot bodem te dienen voor een haard⁴³. In de kamer boven het schepenhuis werd nog een raam gestoken en in het dak kwam er een *dackveyster*. Ook werd het dak opnieuw met pannen bedekt.

In diezelfde rekening staat er nog een post die betrekking heeft op de gevangenis. *Meester Jan de mey ticheldecke(re)*⁴⁴ werkte 67 dagen aan het opnieuw *verdeck(en) vander vanghenesse te Nevele en marck van hende zyne(n) cnape die hem diende* werd betaald voor zestig en een have dag werk.

In 1580, tijdens de godsdienstoorlogen, was Nevele in handen van de Calvinisten. Wegens gewelddaden en aanslagen was het gevaarlijk om nog langer binnen de Vrijheid Nevele recht te spreken. De weduwe van de onthoofde graaf van Horne (1568), heer van Nevele, stuurde in 1580 een brief naar de Oudburg van Gent en vroeg om de vierschaar tijdelijk in het Gravenkasteel in Gent te mogen houden.⁴⁵ Ik durf hieruit besluiten dat het kasteel, de toren dus door de Calvinisten was bezet.

In 1642 lezen we in een "Staet ende estimatie int Corte vanden landen baronnie ende heerliche de van nevele..."⁴⁶ dat het kasteel bestond uit "eenen viercanten torre ghemetst van blauwe schorre" en dat het kasteel wel omwald was maar geen valbrug had.

In 1699 werd een "Staet ende declaratie vande cituatie ende ghesteltenisse vande vanghenisse der stede ende lande van nevele toebehoorende den heere baron vanden selve lande"⁴⁷ opgesteld. Dank zij deze beschrijving kunnen we ons een goed beeld vormen van de ruimte-indeling van het kasteel op het eind van de 17e eeuw.

⁴³ Monteie=veurster, zie L. L. De Bo, *Westvlaams Idioticon*, Gent, 1892, facsimile-uitgave, Roeselare, 1991, p. 1137.

⁴⁴ RAG, baronie Nevele, 144, f° 77r°.

⁴⁵ RAG, baronie Nevele, 957, f° 15r°, 28 mei 1580: "dat overmids de anslaghen ende gheweldt vanden vyanden nyet moghelic en es zonder groot dangier de gedynghen ende berecht van Justichie vanden voorsyden Lande alsnu te houden binnen de Vrichede van Nevele ... vragen ... huerlieder vierschare ghedurende de jeghenwordighen noodt te houden ende doen houden hier In stede, ter siege daer de Lieutenant civil placht recht te administreren ghestaen up Sgraven casteel bekendt onder den Auderburch van Gendt".

⁴⁶ RAG, baronie Nevele, 69.

⁴⁷ RAG, baronie Nevele, 1960.

De ingangspoort was van eik en had een dikte van ongeveer vier duim⁴⁸. Ze was beslagen met nagels van een *sesken*⁴⁹, voorzien van een zeer sterk slot en van drie grote grendels.

De muren van het gebouw waren van arduinsteen en hadden een dikte van meer dan zes voet⁵⁰. De eerste plaats op de gelijkvloerse verdieping had een lengte van 30 voet, een breedte van 20,5 voet en een hoogte van 11 voet. Deze kamer was verlicht door twee glasvensters voorzien van elf ijzeren tralies. De plaats was overwelfd en ze had een stenen trap van 20 treden die naar de *civiele* gevangenis⁵¹ leidde. Deze eerste verdieping telde drie kamers. De eerste kamer was 19 voet lang en 11,5 voet breed. Ze werd verlicht door een venster met een kruiskozijn en glasramen, voorzien van tralies. In deze kamer stond een fraaie haard. De tweede kamer was verlicht door een getralied venster met een dubbel kruiskozijn dat afgesloten was door glasramen. Ook in deze kamer stond een haard. De derde kamer was vierkantig en verlicht door twee vensters met zeven ijzeren tralies. Daarnaast was er een watersteen met een steenput en op diezelfde plaats was er een fraai kruisvenster met glas en houten vensterblinden en voorzien van zes gekruiste ijzeren tralies. Elke kamer kon zorgvuldig afgesloten worden door deuren met sloten en grendels.

Van deze derde kamer leidde een houten trap van acht treden naar een WC met een afvoerbuis van een halve voet in het vierkant. Een andere houten trap van acht treden leidde naar een kamer van 24 voet op 23 voet en 8 voet hoog. Deze kamer was verlicht door twee kruiskozijnen met glazen vensters die versterkt waren met 12 ijzeren tralies. Daarnaast was er een plaats waar het hout opgeslagen werd. Deze plaats was 17 voet lang en 7 voet breed en was ook voorzien van een kruiskozijn met ijzeren tralies. Deze tweede kamer was afgesloten met een eiken deur van drie duim dik, beslagen met nagels en voorzien van een groot slot en een grendel. Die deur sloot de toegang af tot een stenen trap met 28 houten treden. Die trap leidde naar de *cri-*

⁴⁸ Een duim is ongeveer 2,5 cm.

⁴⁹ Naam van een kleine munt.

⁵⁰ Een voet is ongeveer 30 cm.

⁵¹ In deze gevangenis werden personen opgesloten die veroordeeld waren voor feiten, gepleegd tegen het burgerlijk recht. Dit recht regelt privé-geschillen tussen mensen, waarbij de openbare orde niet onmiddellijk in het gedrang komt.

minele gevangenis⁵² ook *vierkant* genoemd. In dit lokaal was er nog een deur met een springslot die toegang gaf tot een plaats tussen beide deuren. In deze plaats was er nog eens een eiken deur, versterkt met ijzeren staven en een slot en deze deur gaf toegang tot een kamer, *het vierkant* genoemd. Deze kamer had een stenen vloer en was 33 voet lang, 23 voet breed en 14 voet hoog. Er waren twee kruisvensters, verstevigd met ijzeren staven en nog een hoog venster met blinden en ook verstevigd met een traliewerk. In die plaats was er een grote haard en een WC, afgesloten met een eiken deur van twee duim dik.

In dit vierkant bevonden zich drie kooien of *muyten*, gemaakt van ijzeren staven van vier duim in het vierkant. De kooien stonden acht duim van mekaar en waren zes en half voet hoog. De binnenafmetingen van de eerste kooi waren drie voet op zes; de tweede kooi vijf en half voet op zes en de derde kooi zeven voet op zes. Deze kooien stonden onder de zolderrribben. Het dakgebinte zelf was met pannen bedekt en was in zeer goede staat. Het kasteel werd op 10 december 1699 opgemeten door Christoffel Joris en Pieter Neyt, meester metser en timmerman.

Ammanie

In de onmiddellijke omgeving van het kasteel stond de ammanie (zie afbeelding 1, perceel 70 of 73). Een *amman* was een ambtenaar belast met het bestuur van de gevangenis en als zodanig ondergeschikt aan de baljuw. Hij bezat de uitvoerende macht, hij voltrok de vonnissen en inde de gerechtelijke boeten. Zijn huis stond "metten hoflande beneden den casteele"⁵³. In de nabijheid van het huis van de amman stond in 1567 de *peerdemuelen* of rosmolen⁵⁴: "Item den gront oft huijs genaempt de Ammanije gestaen binne(n) der Vrijheijt van nevele ... In welck huijs de peerde muelen stont"⁵⁵.

⁵² In die gevangenis werden personen opgesloten die misdrijven gepleegd hadden tegen het strafrecht, bijv. diefstallen, moorden.

⁵³ RAG, baronie, 135.

⁵⁴ Molen door paarden in beweging gebracht.

⁵⁵ RAG, baronie Nevele, 32, f° 12r°.

Heregronden

Dit zijn de gronden die in het bezit zijn gebleven van de heer en die dus niet in leen werden gegeven (zie afbeelding 1, percelen 70, 71, 72, 73, 123, 124, 125, 126).

Gemene gronden of weiden

Naast de heregronden werd een groot deel van de Vrijheid ingenomen door de gemene of gemeenschappelijke gronden.

Ligging

In de Vrijheid lagen volgende gemene weiden: de Grote Oostbroek, de Kleine Oostbroek, de Legelare (nu Egelare genoemd), de Blasiusdries en den Hoel (zie afbeelding 1).

Van den Abeele⁵⁶ was er niet zeker van of ook den Hoel gemene grond is geweest maar we hebben het bewijs ervan gevonden in een document van 1642⁵⁷ waarin den Hoel genoemd wordt samen met nog andere bezittingen van de heer van Nevele.

Reglementering op het gebruik van de gemene gronden

In Nevele waren de gemene gronden weiden waarop iedere vrije inwoner of poorter gelijke gebruiksrechten had. De poorters van de Vrijheid Nevele mochten er zonder enige vergoeding te moeten betalen maar toch binnen een bepaalde reglementering hun vee laten grazen: "soo es binnen der voorseide stede van Nevele van allen oudden tijden gheleghen gheweest zeker ghemeene weede welcke angaende van outs alle de inwoonende hemlieden ghereghelt hebben naer zekere oudde usancien ende rechten"⁵⁸.

Er bestond dus een reglement voor het gebruik van de gemene weiden.

Het was verboden zonder toestemming van de schepenen in de Oostbroek

⁵⁶ R. Van den Abeele, De "Vrijheid Nevele", in K.O.K., jg. 16 (1949), p. 147-166.

⁵⁷ RAG, baronie Nevele, 69 (anno 1642).

⁵⁸ D. Berten, *Coutumes des pays et comté de Flandre, Quartier de Gand*, tome IX, Bruxelles, 1904, p. 442.

wilgentakken, wissen of oud hout te halen.⁵⁹

Wie in de Legelare, de Blasiusdries of de Oostbroek putten maakte, moest die op straffe van boete binnen de drie dagen vullen. Op straffe van boete mocht niemand schadelijke of nutteloze dieren drijven in de Oostbroek zoals stieren, beren, zeugen, *culpaerden*⁶⁰ of ongeringde varkens. Niemand mocht in de Oostbroek, Legelare of Blasiusdries dieren houden waarvoor hij het recht niet had. Enkel de slagers van de Vrijheid mochten er vijf *hoofschapen* houden van de ene marktdag tot de andere. Niemand mocht meer dieren houden in de Oostbroek dan zijn vastgesteld aantal.

Natuurlijk uitzicht van de gemene weiden

De Oostbroek was beplant met bomen: "planten inden oosbouck ontrent dry hondert plantsoenen" (1627-1629).⁶¹ In de Legelare stonden er eiken en het snoeihout ervan werd gebruikt om takkenbossen te maken: "de eecken ghesnoeyt heeft upden Leghelare danof dien snoey gheleyt (...) es jnde straten" (1576)⁶² maar ook het hout om reparatiewerken uit te voeren aan bruggen kwam uit de Legelare: "dry voere(n) hauts ghehaelt upd(en) Legelaere om de brugge te maecke(n)" (1612-1613)⁶³. Op de Blasiusdries stonden er wilgen: "wulghen ghecapt up Blaser driesch" (1572)⁶⁴. Het snoeihout werd samengebonden tot takkenbossen, *wasen* genoemd, waarmee o.m. putten in de wegen werden gevuld: "upgaen(de) boomen te snoeyene en(de) wasen daeraf te makene om Jnde brabantstrate te Legghene" (1576)⁶⁵. Bij graafwerken voor het aanleggen van riolering in de Zeistraat (vroeger Brabantstraat) werden takkenbossen op kleine diepte gevonden.⁶⁶

In de Oostbroek en de Legelare werd aarde gedolven om de putten in de

⁵⁹ "Item dag niemandt binnen den Oostbrouck halen en zal theen noch banderoen noch gheen veraude haut het en zy by consente van Schepenen upden Ban van eenen Jare" (1569) (RAG, baronie Nevele, 95, f°42v°.

⁶⁰ Dit is een paard met *cullen* (teelballen), dus een hengst.

⁶¹ RAG, baronie Nevele, 312.

⁶² RAG, baronie Nevele, 312, f° 9v°.

⁶³ RAG, baronie Nevele, 312.

⁶⁴ RAG, baronie Nevele, 312, f° 4v°.

⁶⁵ RAG, baronie Nevele, 312, f° 6v°.

⁶⁶ Mededeling van ons bestuurslid Daniël D'Hooge.

straten te vullen: "van eerde diemen van(den) Leghelare voerde Jnde Brabantstrate" (1575).⁶⁷

De Oostbroek diende bij overstromingen als een soort van potpolder of overstromingsgebied. Zo vinden we vaak in de *wegmeesterrekeningen* uitgaven voor de bouw van dijken in de Oostbroek om het water op te houden: "het mak(en) van eene(n) dick Jnd(en) oosbrouck om het watere te doe(n) suwer(en) (=afwateren) up d(en) oosbrouck", (1639-1640);

"va(n) het water over de(n) oosbroeck te doen loopen" (1634); "de gracht te stoppen om twater over den hoosbroeck te doen loopen" (1634)⁶⁸. Wanneer de waterstand van de Poekebeek en de Kale weer op het normale peil stond en zij het water weer konden afvoeren, werden de dijken in de Oostbroek doorgestoken en werd het water afgelaten: "In twee stonden dwater af te Latene van(den) Oosbrouc" (1575).⁶⁹

Omheiningen en hekken

Aangezien het vee vrij mocht grazen in de gemene weiden moesten de toegangswegen vanuit het dorp worden afgesloten met hekken of *tuinen*: "jnden thuun te makene Jnde cattestrate" (1575)⁷⁰; "alsmen de valhexkins maecte o(m)me het afsluten van(den) grooten en(de) cleenen oostbrouc" (1573); "andt hecxke(n) Jnde cattestraete ande(n) oosbrouck" (1636-1638); "dmaken vanden haecken ende ooghen om het hanghe(n) vanden heckins Jnde cattestraete" (1573); "tmaken vanden thuun jnde cattestrate en(de) up den leghelare" (1573)⁷¹.

Soms werden door de heer van Nevele stukken grond uit de gemene weide in leen gegeven aan inwoners van de Vrijheid, zo bijvoorbeeld in 1576 "Lands de welcke wilen uutem ghemeente van deser Vrihede uutghenomen zyn gheweest bi wilen Jan de Rosemond In zinen Levene ontfanghe(re)"⁷²; ook werd er wel eens een huis op zo'n stukje grond gebouwd, *uitwoning* genoemd.

⁶⁷ RAG, baronie Nevele, 312, f° 8r°.

⁶⁸ RAG, baronie Nevele, 312.

⁶⁹ RAG, baronie Nevele, 312, f° 5v°.

⁷⁰ RAG, baronie Nevele, 312, f° 9v°.

⁷¹ RAG, baronie Nevele, 312.

⁷² RAG, baronie Nevele, 312, f° 3r°.

Handel, nijverheid en verkeer

Bruggen

Er lag een eerste brug in de Sint-Jansstraat bij de Kattestraat: "stede ande brugghe Jeghen de cattestrate" (1490)⁷³, ook Kattestraatbrug genoemd: "cattestraet brugge" (1643-1644)⁷⁴ en in 1627-1629 "de brugghe in sente Jans straete"⁷⁵. Deze brug was zeker al in 1530 een stenen brug in tegenstelling tot de andere bruggen die van hout waren "te nevele ande steen brugghe"⁷⁶ en "upde Sente Jans straete ande steene(n) brugghe" (1577)⁷⁷. De brug over de Poekebeek in de Molenstraat wordt voor het eerste vermeld in 1460 "jnde muelen strate anden voet vander brugghe"⁷⁸; deze brug wordt ook wel eens "de brugghe by de kercke" (1627-1629) genoemd. Ze was van hout "planck(en) veroorboort (=gebruikt) a(nde) brugghe a(nde) muelestrate" (1610-1611)⁷⁹ en het wegdek was bedekt met zavel "zavele die hy ghedolven heeft om upde brugghe Jnde muelestrate te Legghene" (1574)⁸⁰. Ongeveer ter hoogte van de krantenwinkel Dinsdag in de huidige Cyriel Buyssestraat lag in 1572 een brug over een nu verdwenen arm van de Poekebeek.⁸¹ Deze brug wordt ook "Brugghe jnde poucstrate" (1573)⁸² en "poucque brugge" (1643-1644)⁸³ genoemd. Op de weg van Nevele naar Poesele lag in de huidige Graaf van Hoornestraat over de Poekebeek de Wagenbrug; de naam zelf zegt dat wagens over deze brug konden rijden. Ze wordt voor het eerst vermeld in 1426 "an de waghensbrugghe"⁸⁴.

⁷³ RAG, baronie Nevele, 61, f° 2v°.

⁷⁴ RAG, baronie Nevele, 312.

⁷⁵ RAG, baronie Nevele, 312.

⁷⁶ RAG, baronie Nevele, 135.

⁷⁷ RAG, baronie Nevele, 69, nr. 65.

⁷⁸ RAG, baronie Nevele denombrementen, 1289.

⁷⁹ RAG, baronie Nevele, 312.

⁸⁰ RAG, baronie Nevele, 312, f° 6v°.

⁸¹ RAG, baronie Nevele, 312, f° 5r°.

⁸² RAG, baronie Nevele, 312.

⁸³ RAG, baronie Nevele, 312.

⁸⁴ RAG, baronie Nevele, 58, f° 16r°.

Toestand en onderhoud van de bruggen

Bruggen, en zeker de houten bruggen moesten geregeld gerepareerd worden. Soms moest er een nieuwe leuning worden gemaakt, of het wegdek moest vernieuwd worden of opnieuw bedekt worden met zavel.

Stratennet

Voor de oudste straten in Nevele Binnen vonden we volgende namen. De Damstraat (1530) "leen gheleghen binnen der stede en(de) vryhede van nevele an theekin ter damstrate"⁸⁵; in 1639 ook de Oude Damstraat genoemd⁸⁶.

De Brabantstraat (nu Zeistraat) wordt voor het eerst in 1395 vermeld "de brabandstrate".⁸⁷

De Kattestraat liep van de Sint-Jansstraat naar de Kleine Oostbroek en werd opgenomen in de bedding van het Schipdonkkanaal in 1847. De oudste vermelding dateert van 1490: "ande catte strate"⁸⁸.

De oudste naam van de C. Vander Cruyssenstraat was Molenstraat "huus en(de) hof stede in de molenstrate" (1316)⁸⁹ of "muelenaer straete" (16e eeuw)⁹⁰.

De straat van Nevele naar Meigem, die nu Gasthuisstraat heet, had aanvankelijk geen naam "de strate alzo men gaet te meyghe(m) waert" (1503)⁹¹ maar werd in 1623-1624

het Molenstraatje genoemd "het muelestraet(en) aldaerme(n) naer meyghe(m) gaet".⁹²

De straat van de Markt van Nevele naar Vinkt (nu de Cyriel Buyssestraat) heette aanvankelijk de Poekstraat en werd zo genoemd naar de Poekebeek waar ze over liep. Deze straat werd ook *den Thieltschen wech* of *thieltschen herwech* genoemd.

⁸⁵ RAG, baronie Nevele, denombrementen, 1322.

⁸⁶ RAG, baronie Nevele, 28, f° 109.

⁸⁷ SAG, 330/10, f° 152r°.

⁸⁸ RAG, baronie Nevele, 61, f° 2r°.

⁸⁹ RAG, baronie Nevele, charters, supplement, anno 1316.

⁹⁰ RAG, baronie Nevele, denombrementen, 1430.

⁹¹ RAG, abdij Drongen, 123.

⁹² RAG, kerkarchief Nevele, 147.

De Sint-Jansstraat liep van de Markt naar den Hul "an s(ente) jhans straetkin" (1385).⁹³

Er liep een straat van de Hul naar de Blasiusdries "de straete vanden hul naer den blasius driesch" (1639)⁹⁴ en een dreef van de Sint-Jansstraat naar den Hoel⁹⁵.

Toestand en onderhoud van de wegen

De wegen waren onverharde aardewegen die regelmatig stukgereden werden door wagens en karren of stukgelopen werden door vee en voetgangers. Om de putten in de wegen te vullen werden in de Oostbroek bomen opgekapt of getopt, het rijshout werd tot takkenbossen samengebonden en hiermee werden putten in de weg opgevuld. Zo kunnen we ons een idee vormen hoe diep die putten wel konden zijn. In de *wegmeesterrekeningen* van 1572 tot 1645⁹⁶ vinden we vaak uitgaven voor reparaties aan de wegen. Vooral de laaggelegen en natte Brabantstraat die naar de Legelare liep, vergde voortdurend onderhoud: "cleen wasekins (takkenbossen) te bindene en(de) Legghen jnde brabantstrate" (1573); "van eerde diemen van(den) Leghelare voerde Jnde Brabantstrate" (1575); "upgaen(de) boomen te snoeyene en(de) wasen daeraf te makene om Jnde brabantstrate te Legghene" (1576). Soms werd de straat met steengruis opgehoogd "tmaecke(n) vande straete e(nde) die met steengruys te hooghe(n)" (1618). Langzamerhand werden sommige straten gekasseid, zoals bijv. de straat op de Hul "de strate gheleghen op den hul tot het calchyen vande selve strate" (1627-1629).

In enkele straten stonden ook bomen, zelfs fruitbomen "freytboomkens Jnde brabantstrate" (1574)⁹⁷; "de upgaen(de) Olmen jnde catterstrate" (1575); "ghetronckt boomen inde catterstrate" (1627-1629)⁹⁸.

Aan beide kanten van de straat lagen grachten of greppels "dat hy grepen dalf Jnde Brabantstrate" (1575); "Jnde brabantstrate twee grachten te delvene" (1575).

⁹³ SAG, 330/8, f° 1r°.

⁹⁴ RAG, baronie Nevele, 28, nr. 108.

⁹⁵ RAG, baronie Nevele, 74, f° 9r°.

⁹⁶ RAG, baronie Nevele, 312.

⁹⁷ RAG, baronie Nevele, 147.

⁹⁸ RAG, baronie Nevele, 612.

Markten

De belangrijkste plaats van Nevele was de Markt ook Plaats genoemd. De oudste vermelding van de Markt dateert van 1413 "Juxta plateam"⁹⁹. Hier speelde zich het economische en sociale leven af. Op het marktplein zelf stonden linden en onder die linden waren de toonbanken opgesteld waarop de waren, bijv. vis werden verkocht "vischbanc onder de cleen Linde"(1575)¹⁰⁰. Het marktplein zelf moest geregeld worden geëffend "het effene(n) van(de) plaetse van nevele aen(den) marct" (1643-1644)¹⁰¹ en de putten moesten gevuld worden met steengruis "upde plaetse greys inde straete te voeren" (1643-1644)¹⁰².

Op een deel van de Markt werd koren verhandeld en die markt heette dan ook de Korenmarkt, Graanmarkt¹⁰³ of Korenaard¹⁰⁴ en bij die Korenmarkt stond het Korenhuis (zie afbeelding 1, nr. 66) dit is een opslagplaats voor graan "hofstede ghenampt tcoorenhuus ande coorenmaerct tot nevele" (1608-1610)¹⁰⁵.

Dicht bij de Markt lag nog de Zwijnsmarkt of Varkensmarkt (zie afbeelding 1, nr. 55) die voor het eerst vermeld wordt in 1460 "de zwynsmaerct"¹⁰⁶. In 1639 was het geen markt meer maar een hofstede "hofstede dat wylent de swynsmaerct was"¹⁰⁷.

Ambachten

In de stad Nevele was er natuurlijk een smidse "de smesse" (1584)¹⁰⁸; in de Sint-Jansstraat lag er in 1574 een bakkerij "behuusde stede nu eene

⁹⁹ RAG, abdij Drongen, 83, f° 18r°.

¹⁰⁰ RAG, baronie Nevele, 312, f° 7r°.

¹⁰¹ RAG, baronie Nevele, 312.

¹⁰² RAG, baronie Nevele, 312.

¹⁰³ "en(de) grae(n) maerct van Nevele" (1578-1579) (RAG, baronie Nevele, 149, f° 29r°.

¹⁰⁴ "Jnde houck van(de) plaetse up thende van(den) cooren aert" (1577) (RAG, baronie Nevele, 69, nr. 158).

¹⁰⁵ RAG, baronie Nevele, 312.

¹⁰⁶ RAG, baronie Nevele, 9, f° 3r°.

¹⁰⁷ RAG, baronie Nevele, 74, nr. 55.

¹⁰⁸ RAG, baronie Nevele, 1551, f° 46r°.

Backerije (...) ste jans strate"¹⁰⁹ en in 1578 een schrijnwerkerij¹¹⁰. In 1578 woonde er ook een kuiper in de Sint-Jansstraat (zie afbeelding 1, nr. 56) "Jan biebau cupre"¹¹¹.

Nevele heeft in de loop der tijden verscheidene brouwerijen gekend. Voor 1596 lag er een in de huidige Cyriel Buyssestraat (zie afbeelding 1, nr. 82)¹¹²; een andere lag op de hoek van de Kattestraat en de Sint-Jansstraat (nr. 53)(later Langemunt genoemd)¹¹³. Op Den Hul lag brouwerij Sint-Joris op de hoek van de Sint-Jansstraat en de Blasiusdries (nr. 106) (later café De Pen)¹¹⁴. Ook herberg De Hert was ooit een brouwerij. In 1532 lezen we "eene behuude stede metten braukethele, brauhalame ende den anderen toebehoorten (...) tselve huus ghenampt den hert".¹¹⁵ De bekendste brouwerijen waren toch wel "herberghe brauwerie ghenampt de Roose" (1574)¹¹⁶ en "brauwerie ghenampt de Croone" (1575)¹¹⁷.

Herbergen en belangrijke huizen

(Zie ook in dit tijdschrift mijn artikel over "De oudste herbergen van Nevele" en afbeelding 1).

Tot aan de Franse Revolutie hadden de huizen in onze dorpen geen num-

¹⁰⁹ RAG, baronie Nevele, 624, f° 44v°.

¹¹⁰ "Franchoeys de wilde (...) behuude stede als nu ghebruuct voor eene(n) weerc wynckele tot zyne(n) ambachte van(den) scrynwerckene Noort an Sente Jans strate" (RAG, baronie Nevele, 64, f° 5r°).

¹¹¹ RAG, baronie Nevele, 64, f° 8r°.

¹¹² "een hofstede groot vC Roeden gelant noort sheeren strate oost de reviere van nevele heeft wylent een brauwerije geweest" (1596) (RAG, baronie Nevele, 102, f° 10r°).

¹¹³ "een huijs Stede ende erfve wesende een brauwerije noortwest ... den wal vande mote van frans. dhaemere, noortoost den Cleenen oosbrouck, suijs toost de beke Jeghens de Cattestraete ende zuijtwest de langhemunte" (1682-1683) (RAG, baronie Nevele, 33ter, nr. 35).

¹¹⁴ "hofstede ende brauwerije ghenampt sente Jooris" (1639) (RAG, baronie Nevele, 74, nr. 106).

¹¹⁵ N. Kerckhaert, *Oude Oostvlaamse huisnamen*, Gent, 1983, deel 2, p. 123.

¹¹⁶ RAG, baronie Nevele, 624, f° 77r°.

¹¹⁷ RAG, baronie Nevele, 625, f° 35r°.

mer. Om een huis te lokaliseren op het platteland hielpen de namen van de percelen waarop het huis stond. In het dorpscentrum was de toestand enigszins anders; sommige belangrijke huizen hadden een uithangbord met daarop een afbeelding van bijvoorbeeld een bloem of een dier en soms was er een naam opgeschreven. In vele van die huizen werd er ook gedurende een zeker aantal jaren herberg gehouden en ook als die functie was opgeheven, bleef de naam bewaard.

Het Gulden Hoofd (nr. 92) paalde ten noorden aan de Sint-Jansstraat en wordt in de teruggevonden teksten een huis of hofstede genoemd "Jnde vryheyt van nevele een hofstedeken genaempt tgulden hoofd" (1596)¹¹⁸ en "huys Jnde sent Jans straete ghenampt het guelde(n) hoofd" (1622)¹¹⁹.

Den Hazewind (nr. 94) wordt pas in 1639 voor de eerste keer vermeld.¹²⁰

Den Engel (nr. 86) was al in 1503 vermeld als huisnaam¹²¹ en pas in 1542 vernemen we dat het een herberg was "Raese mueleman waert Jnden Inghete te nevele"¹²². De herberg lag "Jeghens over de perde muelene" (1569-1570)¹²³ (nr. 70). De herberg paalde ten westen aan herberg De Pauw: "huys ghenampt de(n) Inghel west de(n) pau" (1623-1624)¹²⁴. Nu bevindt zich ongeveer op die plek café "De Kastelein".

Herberg Den Gouden Leeuw lag naar alle waarschijnlijkheid op de hoek van de Markt en de huidige Kortemunt¹²⁵, ze werd ook maar een keer vermeld met name in 1582 "eene herberghe jnde vryhede van Nevele ghenampt de(n) gouden leeuw".

¹¹⁸ RAG, baronie Nevele, 32, f° 72v°.

¹¹⁹ RAG, baronie Nevele, 72.

¹²⁰ RAG, baronie Nevele, 74, nr. 94.

¹²¹ RAG, abdij Drongen, 123.

¹²² RAG, baronie Nevele, 136.

¹²³ RAG, baronie Nevele, 393, f° 72v°.

¹²⁴ RAG, kerkarchief Nevele, 147.

¹²⁵ Volgens A. Janssens, Van herbergen, herbergiers en tappers te Nevele, in *Het Land van Nevele*, jg. 23 (1992), afl. 2, p. 159 is "De Gouden Leeuw" dezelfde herberg als "Het Gouden Hoofd" maar dat klopt niet; zie in dit artikel onder "Het Gouden Hoofd".

emt den ghouden Leeu" 1582¹²⁶. Dit is bijna zeker hetzelfde huis, ook gelegen op de hoek van de Markt (nr. 58), dat later "De Leeuw" werd genoemd "huys gheleghe(n) up de(n) hoeck van(der) plaetsse ghe-naempt de(n) Leu" (1626)¹²⁷.

Den Haan of Het Haantje was aanvankelijk de naam van een plaats of *stede* die voor het eerst vermeld werd in 1490 "stede gheheete(n) thaenkin"¹²⁸. In 1584 was het zeker een "herberghe ghe-naempt den haene"¹²⁹. Het gebouw lag *in de muelenstrate* (nu C. Van Der Cruyssenstraat) en paalde ten noorden aan *de poucke* en ten westen aan de *muelestrate* (1521).¹³⁰ In 1585 was de herberg afgebroken "onbehuusde hofstede (=een plaats zonder huis erop) ghelegghen binnen der vryhede van Nevele diemen plach te heeten den haene ghelegghen upde Ryviere ghe-naemt de Poucke"¹³¹. Het gebouw moet nu gelokaliseerd worden in de C. Van der Cruyssenstraat nr. 12 en 14 te Nevele.¹³²

Den Hert vonden we voor het eerst vermeld in 1521 "*een herberghe daermen den heert uut steict*" (een herberg met als uithangbord de hert).¹³³ Deze herberg paalde ten zuidwesten aan de Langemunt en werd in 1846 onteigend en afgebroken voor het graven van het Schipdonkkanaal.¹³⁴

Herberg De Kroon (nr. 69) werd voor het eerst vermeld in 1495 "een heerberghe gheheeten de Croone staende te Nevele ande plaetse".¹³⁵ In het landboek van 1682-1683 wordt de herberg gelokaliseerd "een herberghe ghe-naemt de Croone staende op Cheijns aende zuijtzijde vanden kerckmuer

¹²⁶ RAG, baronie Nevele, 773.

¹²⁷ RAG, kerkarchief Nevele, 147.

¹²⁸ RAG, baronie Nevele, 61, f° 3r°.

¹²⁹ RAG, baronie Nevele, 1151, f° 75r°.

¹³⁰ RAG, abdij Drongen, 117, f° 37v°.

¹³¹ RAG, baronie Nevele, 670.

¹³² A. Janssens, Van herbergen, herbergiers en tappers te Nevele, in *Het Land van Nevele*, jg. 23 (1992), afl. 2, p. 161-162.

¹³³ RAG, Abdij Drongen . 1147, f° 20v°.

¹³⁴ A. Janssens, Van herbergen, herbergiers en tappers te Nevele, in *Het Land van Nevele*, jg. 23 (1992), afl. 2, p. 147.

¹³⁵ N. Kerckhaert, *Oude Oostvlaamse huisnamen*, Gent, 1983, deel 3, p. 105.

west de dreve naer tCasteel".¹³⁶ De herberg stond dus op cijnsgrond, paalde ten zuiden aan de kerkmuur en ten westen aan de dreef naar het kasteel. De naam van de herberg was zo'n begrip geworden dat de uitbater Willem Wittewronghele in 1584 de bijnaam *croone* kreeg.¹³⁷ In 1866 werd het huis onteigend en afgebroken voor de uitbreiding van het kerkhof en het bouwen van het uitleeshuisje en de kerkhofmuur.¹³⁸

De Pauw (nr. 85) werd aanvankelijk als huis en niet als herberg vermeld in 1618 "huus binne(n) nevele ghenampt den pau"¹³⁹. Pas in 1664 wordt dit huis een herberg genoemd "herberghe ghenampt de(n) Pauwe"¹⁴⁰. Nu is dit café De Kastelein in de Cyriel Buyssestraat te Nevele.

De oudste vermelding van De Roos (nr. 91) vonden we in 1542 "Jnde Roze te Nevele"¹⁴¹. De herberg lag aan de Markt van Nevele en werd begin 2006 afgebroken.

Herberg De Zwaan (nr. 60) wordt voor het eerst vermeld in 1491 "een plecke van erven ligghende te nevele ande plaetse daer een heerberghe up plach te stane gheheeten de zwane onlancx verbrant".¹⁴² De herberg lag op de Plaats of Markt van Nevele en was in 1491 afgebrand. Tijdens de septemberrevolutie van 1830 was de gemeente Nevele verdeeld in orangisten en patriotten. Onder het voorzitterschap van burgemeester Minne werd op 29 september 1830 in De Zwaan een burgerwacht opgericht om de openbare orde in Nevele te bewaren.¹⁴³

¹³⁶ RAG, Baronie Nevele, 33ter, nr. 130.

¹³⁷ RAG, Baronie Nevele, 1551, f° 50r°.

¹³⁸ A. Janssens, Van herbergen, herbergiers en tappers te Nevele, in *Het Land van Nevele*, jg. 23 (1992), afl. 2, p. 146-147.

¹³⁹ RAG, kerkarchief Nevele, 147.

¹⁴⁰ RAG, baronie Nevele, 72.

¹⁴¹ RAG, Baronie Nevele, 136.

¹⁴² N. Kerckhaert, *Oude Oostvlaamse huisnamen*, Gent, 1993, deel 6, p. 83.

¹⁴³ J. Luysaert, De opstand te Nevele tijdens de Belgische Omwenteling van 1830, in *Het Land van Nevele*, jg. 36 (2005), afl. 4, p. 299-332.

Gasthuis

In de huidige Cyriel Buyssestraat stond ongeveer op de plaats van het huidige gemeentehuis het gasthuis (nr. 83) of hospitaal van Nevele. Toen stond een gasthuis in de eerste plaats ten dienste van de arme pelgrims en in de tweede plaats van behoeftigen en zieken. Zoals bij de meeste hospitalen, denken we maar aan het Sint-Janshospitaal in Brugge, hoorde hierbij een kapel. Reeds in 1502 was het gasthuis bouwvallig en men trof er vooral lieden van verdacht allooi aan, zoals bedelaars en dobbelspelers.¹⁴⁴ In 1566-1567 stond het bouwvallige hospitaal er echter nog steeds¹⁴⁵ maar tien jaar later in 1577 waren de kapel en het hospitaal afgebroken: "wilen (gewezen) het gasthuus"¹⁴⁶ en delen van het gebouw werden al vroeger vanaf 1573 verkocht aan privé eigenaars "een derde partie van(den) huse by hem ghecocht uute(n) gasthuse"¹⁴⁷.

Klooster

In de Sint-Jansstraat lag het klooster van de Grauwe Zusters of Penitenten. In 1503 werd dit klooster opgericht door Jean de Montmorency, heer van Nevele en op 22 mei 1784 werd het afgeschaft en de goederen werden verkocht. In 1785 tenslotte werd het kloosterpand verkaveld in elf percelen.¹⁴⁸ Van het kloostergebouw zijn nu nog enkele sporen herkenbaar in de Langemunt te Nevele.

Jan LUYSSAERT, Merendree

¹⁴⁴ J. Van de Castele, Grauwe Zusters of Penitenten-Rekolektinen te Nevele: 1502-1784, in *Het Land van Nevele*, jg. 9 (1978), afl. 4, p. 168-169.

¹⁴⁵ RAG, kerkarchief Nevele, 150, f° 1v°.

¹⁴⁶ RAG, kerkarchief Nevele, 24, f° 4v°.

¹⁴⁷ RAG, kerkarchief Nevele, 151, f° 5v°.

¹⁴⁸ J. Van de Castele, a.w.

Geraadpleegde werken

D. Berten, *Coutumes des pays et comté de Flandre, Quartier de Gand*, tome IX, Bruxelles, 1904.

L. L. De Bo, *Westvlaams Idioticon*, 1892, facsimile-uitgave, Roeselare, 1991.

F. Debrabandere, *Oost-Vlaams en Zeeuws-Vlaams etymologisch woordenboek. De herkomst van de Oost- en Zeeuws-Vlaamse woorden*, Amsterdam, Antwerpen, 2005.

W. De Clercq, Ongeschreven verleden. Een archeologische kijk op de vroegste bewoningsgeschiedenis van het Land van Nevele, in *Het Land van Nevele*, jg. 29 (1998), afl. 2, p. 89-160.

S. De Decker, *Over elfenheuvels en kabouterbergen. Een overzicht van de bewaarde mottekastelen in de provincie Oost-Vlaanderen*, Gent, 2002.

F. De Potter, J. Broeckaert, *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen*, deel 5, Nevele, Gent, 1864-1870, p. 17-29.

N. Kerckhaert, *Oude Oostvlaamse huisnamen*, Gent, 1983, deel 2, p. 123.

L. Lavent, Het kultuurlandschap te Nevele in de 17de eeuw, in *Het Land van Nevele*, jg. 10 (1979), afl. 3-4, p. 141-172 (+ losse kaarten).

J. Luysaert, De opstand te Nevele tijdens de Belgische Omwenteling van 1830, in *Het Land van Nevele*, jg. 36 (2005), afl. 4, p. 299-332.

H. Schaeck, Het kasteel van Nevele, een stand van zaken, in *Het Land van Nevele*, jg. 33 (2002), afl. 2, p.105-139.

J. Van de Castele, Grauwe Zusters of Penitenten-Rekolektinen te Nevele: 1502-1784, in *Het Land van Nevele*, jg. 9 (1978), afl. 4, p. 168-169.

R. Van den Abeele, De "Vrijheid van Nevele". Bijdrage tot de vroegste geschiedenis van het "Land van Nevele", in *Bijdragen tot de geschiedenis der stad Deinze (KOK)*, jg. 16 (1949), p. 151-166.

J. Van Rompaey, Het Land en de heren van Nevele in een notedop, in *Het Land van Nevele*, jg. 6 (1975), afl. 3, p.133-150.

Herkomst van de afbeeldingen

Kaartfoto: RAG, baronie Nevele, charters supplementen, 1316.

Afbeelding 1: L. Lavent, Het kultuurlandschap te Nevele in de 17de eeuw, in *Het Land van Nevele*, jg. 10 (1979), afl. 3-4, p. 141-172 (losse kaart).

Afbeelding 2: RAG, baronie Nevele, charters supplementen, 1316.

Afbeelding 3: RAG, baronie Nevele, 95.

Afbeelding 4: R. Van den Abeele, De "Vrijheid van Nevele". Bijdrage tot de vroegste geschiedenis van het "Land van Nevele", in *Bijdragen tot de geschiedenis der stad Deinze* (KOK), jg. 16 (1949), p. 151-166.

Afbeelding 5: S. De Decker, *Over elfenheuvels en kabouterbergen. Een overzicht van de bewaarde mottekastelen in de provincie Oost-Vlaanderen*, Gent, 2002.

DE OUDSTE HERBERGEN VAN NEVELE

In de maand januari 2006 werd café De Roos, een van de oudste herbergen van Nevele, afgebroken. Ook het ernaast gelegen café Het Boerenhof kwam onder de sloophamer. Bij deze gelegenheid willen we even terugblikken op de geschiedenis van de oudste Nevelse herbergen.

In de 16e eeuw telde Nevele zeker zeven herbergen die een naam droegen: De Roos, Den Engel, Den Gouden Leeuw, Den Haan (Het Haantje), Den Hert, De Kroon, Den Pauw (Het Pauwken) en De Zwaan. Deze namen verwijzen naar de afbeelding op het uithangbord. Bij één herberg weten we heel zeker dat er in 1521 een uithangbord uitstak: "*een herberghe daermen den heert uut steict*" (een herberg met als uithangbord de hert).¹

Den Engel (zie kaart nr. 86)

De oudste vermelding dateert uit 1503 "ande plaetse naest den Inghele".² Raese Mueleman was in 1542 "waert Jnden Inghele te nevele"³ en in 1546 was zijn weduwe "werdinne Jnden Inghele".⁴ Deze herberg stond "Jeghens over de perde muelene"⁵ en deze paarden- of rosmolen zelf behoorde tot het kasteel van Nevele.⁶ Den Engel paalde ten westen aan herberg De Pauw: "huys ghenampt de(n) Inghel west de(n) pau" (1623-1624).⁷ Nu bevindt zich ongeveer op die plek café De Kastelein.

Volgens Kerckhaert⁸ mag de huisnaam *de engel* als een van de oudste herbergnamen in Vlaanderen worden beschouwd. De engel in kwestie, die meestal op het uithangbord van de herberg afgebeeld stond, is de engel Rafaël, die in het bijbelse verhaal de jonge Tobias op zijn tocht vergezelde

1 RAG, Abdij Drongen, nr. 1147, f. 20v.

2 RAG, Abdij Drongen, nr. 123, f. 0.

3 RAG, Baronie Nevele, nr. 136, f. 0.

4 RAG, Baronie Nevele, nr. 137, f. 0.

5 RAG, Baronie Nevele, nr. 393, f. 72v.

6 RAG, Baronie Nevele, nr. 32, f. 12r, anno 1567.

7 RAG, Kerkarchief Nevele, 147.

8 N. Kerckhaert, *Oude Oostvlaamse huisnamen*, Gent, 1977, deel 1, p. 168.

Fragment uit de kaart behorend bij het landboek van Nevele van 1639
(RAG, Baronie Nevele, 74)

en daardoor de faam verwierf van beschermer van de reizigers.⁹ 's Avonds konden de reizigers dus veilig overnachten in herberg Den Engel.

Den Gouden Leeuw, Den Leeuw (zie kaart nr. 58)

Deze herberg lag naar alle waarschijnlijkheid op de hoek van de Markt en de huidige Kortemunt¹⁰, ze werd ook maar een keer vernoemd met name in 1582: "eene herberghe jnde vryhede van Nevele ghenamt den ghouden Leeu".¹¹ Dit is bijna zeker hetzelfde huis, ook gelegen op de hoek van de Markt (nr. 58), dat later De Leeuw werd genoemd: "huys gheleghe(n) up de(n) hoeck van(der) plaetsse ghenampt de(n) Leu" (1626).¹²

Er zijn nogal wat inspiratiebronnen voorhanden voor de huisnaam *de leeuw*. Het kan de naam zijn van een munteenheid; tussen 1454 en 1461 werd in Gent *den gouden leeuw* geslagen. Ook de heraldiek kan een rol gespeeld hebben in de naamgeving. De leeuw was een veel voorkomend heraldisch teken en werd in alle mogelijke kleuren en standen afgebeeld. Deze herbergnaam is bijna in heel Europa verspreid.¹³

Den Haan of Het Haantje

De plaats wordt voor het eerst vermeld in 1490 "stede gheheete(n) thaenkin"¹⁴ of het dan al een herberg was, kunnen we uit de beschrijving van 1490 niet uitmaken. Het gebouw lag "binnen der vrien van nevele" (binnen de vrijheid van Nevele) "In de muelenstrate" (nu A. C. Van Der Cruyssenstraat) en paalde ten noorden aan *de poucke* en ten westen aan de *muelestrate* (1521).¹⁵ In 1585 was de herberg afgebroken want toen was de

⁹ K. Mattheeuws en M. Devos, *Meetjeslandse toponiemen tot 1600. Zomergem, Maldegem*, 1997, p. 62.

¹⁰ Volgens A. Janssens, Van herbergen, herbergiers en tappers te Nevele, in *Het Land van Nevele*, jg. 23 (1992), afl. 2, p. 159 is De Gouden Leeuw dezelfde herberg als Het Gouden Hoofd maar dat klopt niet.

¹¹ RAG, Baronie Nevele, 773.

¹² RAG, Kerkarchief Nevele, 147.

¹³ N. Kerckhaert, *Oude Oostvlaamse herbergnamen*, Gent, 1980, p. 166.

¹⁴ RAG, Baronie Nevele, nr. 61, f. 3r.

¹⁵ RAG, Abdij Drongen, nr. 117, f. 37v.

Het lage huis voor de brug op de rechterkant van de straat was herberg Den Haan. De foto moet omstreeks 1900 gedateerd worden. (Fotoarchief "Het Land van Nevele")

plek een "onbehuusde hofstede (een plaats zonder huis erop) gheleghen binnen der vryhede van Nevele diemen plach te heeten den haene gheleghen upde Ryviere ghe-naemt de Poucke".¹⁶ In 1682 was het weer een herberg, opengehouden door Loijs Van Wonterghem.¹⁷ In 1793 was Joannes Bijn de uitbater.¹⁸ Het gebouw moet nu gelocaliseerd worden in de C. Van der Cruyssenstraat nr. 12 en 14 te Nevele.¹⁹

Voor de herbergnaam *de haan* vermoedt Kerckhaert²⁰ de christelijke symboliek van de naam. Reeds in de 10e eeuw was het de gewoonte hanen op de kerktorens te plaatsen. Ook in de heraldiek werd de haan vaak afgebeeld. Naar alle waarschijnlijkheid gaat het gebruik van de naam *de haan* terug op een nog oudere laag in het volksgeloof. De haan is namelijk een heel alert dier dat bij het minste licht begint te kraaien. Ook is hij het symbool van de vruchtbaarheid en was hij erg populair als gevelteken.²¹

Den Hert

Deze herberg paalde ten zuiden aan de Langemunt en werd in 1846 onteigend en afgebroken voor het graven van het Schipdonkkanaal.²² De oudste vermelding vonden we in 1521 "een herberghe daermen den heert uut steict" (een herberg met als uithangbord de hert).²³ In 1532 lezen we "eene behuusde stede metten braukethele, brauhalame ende den anderen toebehoorten (...) tselve huus ghe-naempt den hert".²⁴ In 1624 werd Joannes Leducq, waard van Den Hert, verdacht van sympathieën voor de reformatie en hij werd door bisschop Triest zelfs een godslasteraar en onbehouwen

¹⁶ RAG, Baronie Nevele, nr. 670, f. 0.

¹⁷ RAG, Baronie nevele, nr. 33ter, nr. 24.

¹⁸ A. Martens, Herbergen en herbergiers te Lotenhulle, Merendree en Nevele, anno 1793, in *Mensen van toen*, jg. 7 (1997), afl. 4, p. 91.

¹⁹ A. Janssens, a.w., p. 161-162.

²⁰ N. Kerckhaert, *Oude Oostvlaamse huisnamen*, Gent, 1981, deel 2, p. 79.

²¹ G. Andries, *Meetjeslandse toponiemen tot 1600. Lovendegem, Maldegem*, 1993, p. 38.

²² A. Janssens, a.w., p. 147.

²³ RAG, Abdij Drongen, nr. 1147, f. 20v.

²⁴ N. Kerckhaert, *Oude Oostvlaamse huisnamen*, Gent, 1983, deel 2, p. 123.

man genoemd.²⁵ Uit een beschrijving van 1682 worden we nauwkeurig ingelicht over de ligging van de herberg: "eene aude herberghe ghenampt den hert" palende ten zuidwesten aan de "langhemunte, groot XLVJ R(oeden)".²⁶ In 1793 was Lieven Vanden Berghe de uitbater.²⁷

De herbergnaam *de hert* gaat bijna zeker terug op de legende van Sint-Hubert en het hert die op onze voorouders een diepe indruk heeft nagelaten.²⁸

De Kroon (zie kaart nr. 69)

De herberg werd voor het eerst vermeld in 1495 "een heerberghe gheheeten de Croone staende te Nevele ande plaetse".²⁹

In het landboek van 1682-1683 wordt de herberg nauwkeuriger gelocaliseerd "een herberghe ghenampt de Croone staende op Cheijns aende zijtzijde vanden kerckmuur west de dreve naer tCasteel".³⁰ De herberg stond op cijnsgrond, paalde ten zuiden aan de kerkmuur en ten westen aan de dreef naar het kasteel. In 1542 was "Willem Wittewronghele waert Inde croone"³¹ en in 1571 was "Jan pauwels weerdte Inde Croone te nevele".³² De naam van de herberg was zo'n begrip geworden dat de uitbater Willem Wittewronghele in 1584 de bijnaam *croone* kreeg.³³

Volgens de legger bij de Popp-kaart van omstreeks 1840 werd dit huis tot drie woningen omgebouwd. In 1846 woonden Jacobus Ricaud *winkelier* en zijn vrouw Antonia De Cock *zonder beroep* in een van de drie woningen.³⁴ Aangezien Ricaud *winkelier* wordt genoemd en niet *herbergier*, mogen we

²⁵ J. Van de Castele, Nevele in de visitatieverslagen van bisschop Triest, in *Het Land van Nevele*, jg. 7 (1976), afl. 4, p. 191.

²⁶ RAG, Baronie Nevele, nr. 33ter, nr. 34

²⁷ A. Martens, *a.w.*, p. 91.

²⁸ N. Kerckhaert, *Oude Oostvlaamse huisnamen*, Gent, 1983, deel 2, p. 121.

²⁹ N. Kerckhaert, *Oude Oostvlaamse huisnamen*, Gent, 1983, deel 3, p. 105.

³⁰ RAG, Baronie Nevele, nr. 33ter, nr. 130.

³¹ RAG, Baronie Nevele, nr. 136, f. 0

³² RAG, Kerkarchief Nevele, nr. 24, f. 0.

³³ RAG, Baronie Nevele, nr. 1551, f. 50r.

³⁴ GAN, Bevolkingsregisters van Nevele 1846-1856, deel 2, blz. 166.

aannemen dat *De Kroon* in 1846 geen herberg meer was. In haar novelle "Perrico en Grootmoeder Tonia" (geschreven in 1905)³⁵ haalt Virginie Loveling herinneringen boven aan "le père Ricaud" zoals hij bij haar thuis werd genoemd; de kinderen spraken van "Perrico": "Perrico's huis, een grote blok vormend, stond alleen op de Plaats, juist aan het kerkhof" en deze beschrijving klopt met de afbeelding op oude kaarten van Nevele. Na het overlijden van Jacobus Ricaud in de ouderdom van 89 jaar en elf maanden op 16 maart 1853 kwam volgens Loveling "(...) aan het licht, dat hun vermogen erg geslonken was. (...) Het huis werd te koop geveild en smadelijk tot de rang van herberg verlaagd", niet voor lang echter want in 1866 werden de drie woningen onteigend en afgebroken voor de uitbreiding van het kerkhof en het bouwen van het uitleeshuisje en de kerkhofmuur.³⁶

De naam *de kroon* is ontleend aan een afbeelding op het uithangbord van de herberg. Een kroon houdt verband met de heraldiek en wijst volgens Kerckhaert³⁷ op herbergen met een zekere standing die meestal in het centrum van het dorp waren gelegen.

De Pauw (zie kaart nr. 85)

Deze herberg werd voor het eerst vermeld in 1618: "huus binne(n) nevele ghenaeemt den pau"³⁸. Pas in 1664 wordt dit huis een herberg genoemd: "herberghe ghenaeemt de(n) Pauwe"³⁹. Uit een Staat van Goed van 1719 weten we dat de Genste brouwer en eigenaar van enkele herbergen in het Nevelse Sieur Philippe de Wulf geld te goed had in herberg *In de Pauw* voor de levering van bier door zijn schoonvader Jaspaert Martens.⁴⁰ In 1793 baatte de weduwe van Lieven Cannoot de herberg uit.⁴¹ Nu is dit café De

³⁵ V. Loveling, *Herinneringen. Bijeengebracht en ingeleid door Antonin van Elslander*, Hasselt, 1967, p. 91-99.

³⁶ A. Janssens, a.w., p. 146-147.

³⁷ N. Kerckhaert, *Oude Oostvlaamse huisnamen*, Gent, 1983, deel 3, p. 101.

³⁸ RAG, Kerkarchief Nevele, 147.

³⁹ RAG, Baronie Nevele, 72.

⁴⁰ L. Devriese, Van ambachtelijk bier en internationaal textiel tot industrieel brood in de Gentse Waaistraat, in *Tijdschrift voor industriële cultuur (TIC)*, cahier 34, jg. 2005, nummer 2, deel 90, p. 17-20.

⁴¹ A. Martens, a.w., p. 91.

De herberg in het midden van de foto is De Roos omstreeks 1900.
 (Fotoarchief "Het Land van Nevele")

Kastelein in de Cyriel Buyssestraat te Nevele.

Volgens de christelijke symboliek was een pauw het zinnebeeld van de onsterfelijkheid omdat aangenomen werd dat zijn vlees bestand was tegen bederf. In de Middeleeuwen werd pauwenvlees opgediend als een lekkernij tijdens feestmalen.⁴²

De Roos (zie kaart nr. 91)

In 1542 was "Paesschier meeren waert Jnde Roze te Nevele".⁴³ Een jaar later was Willem Vander Beke de nieuwe "waert Jnde Roze te nevele"⁴⁴ en in 1575 vinden Jan de Meestere als waard "Jnde Rooze".⁴⁵

In het landboek van 1682-1683 wordt dit openbare gebouw vermeld als "Een huijs Stede en(de) Erfve wesende eene herberghe ghenampt de roose zijt het beecxken noort nevel plaetse ende de langhemunte groot Jc VII R(oeden)".⁴⁶

In de Gazette van Gend van 15 en 29 oktober en 12 november 1767⁴⁷ werd "eene schone Hostelrye ofte Herberge, gestaen ende gelegen binnen de Stede ende Vryhede van Nevel, genaemd de Rooze" te koop aangeboden. De herberg bezat een vergunning om te brouwen en te stoken en de "Gilde van den Heyligen Sebastiaen" mocht er twintig paarden stallen. Samen met de herberg werd nog "een kleyn Huys staende naest de Poorte" verkocht. Gegadigden moesten zich "adresseren aen Jacobus van Brussel, Proprietaris". Na de verkoop werden de gebouwen gedurende twaalf jaar gebruikt als stokerij en brouwerij. In 1793 was Guillielmus Leysele de uitbater.⁴⁸

De gebouwen waar de brouwerij en stokerij gevestigd waren, werden in 1801 omgevormd tot een tweede herberg. In 1851 was het gemeentehuis er

⁴² N. Kerckhaert, *Oude Oostvlaamse huisnamen*, Gent, 1990, deel 4, p. 93.

⁴³ RAG, Baronie Nevele, nr. 136, f. 0.

⁴⁴ RAG, Baronie Nevele, nr. 136, f. 0.

⁴⁵ RAG, Baronie Nevele, nr. 2220, f. 42r.

⁴⁶ RAG, Baronie Nevele, nr. 33ter, nr. 100.

⁴⁷ A. Braet, Zanten uit de "Gazette van Gend", in *Het Land van Nevele*, jg. 28 (1997), afl. 4, p. 291.

⁴⁸ A. Martens, a.w., p. 91.

gevestigd.⁴⁹ In 1935 kreeg de herberg het uithangbord *Casino* en pas in 1966 werd de huidige naam *Boerenhof* ingevoerd.⁵⁰

Op 9 februari 1836 werd in de herberg De Roos Aldemar Camille Van der Cruyssen geboren als zoon van bakker Joannes Franciscus Van der Cruyssen en herbergierster Julia Van Wassenhove. Van der Cruyssen werd onderwijzer en later inspecteur. Hij was auteur van enkele stichtende werken en een goede vriend van Hendrik Conscience. Van der Cruyssen zette zijn eerste stappen in de literatuur als speler in de Nevelse toneelkring Moedertaal en Broedermin die in een zaaltje achter De Roos geregeld optrad.⁵¹

Net zoals de lelie werd de roos vaak afgebeeld op uithangborden van herbergen.

De Zwaan (zie kaart nr. 60)

De herberg wordt voor het eerst vermeld in 1491 "een plecke van erven liggende te nevele ande plaetse daer een heerberghe up plach te stane gheeten de zwane onlanx verbrant".⁵² De herberg lag dus op de plaats of markt van Nevele en was in 1491 afgebrand. In 1546 was "Passchier meere(n) Weert Jnde zwane binne(n) der stede van Nevele".⁵³ Deze zelfde Paesschier Meeren was enkele jaren voordien in 1542 "waert Jnde Roze te Nevele".⁵⁴ In 1682-1683 bewoonde "Ph(i)l(ipp)e vernier een huijs stede en(de) erfve wesende eene herberghe ghenaept de swaene" die ten noordwesten paalde aan de plaats van Nevele en een oppervlakte had van 54 roeden.⁵⁵ In 1793 was de weduwe van Carel Emanuel Vande Voorde de herbergierster.⁵⁶

⁴⁹ K. Lanclus, *Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen. Provincie Oost-Vlaanderen. Arrondissement Gent. Kanton Nevele*, Turnhout, 1989, p. 203 e.v.

⁵⁰ A. Janssens, a.w., p. 146.

⁵¹ A. Janssens, A.C. Van der Cruyssens herinneringen aan H. Conscience, in *Het Land van Nevele*, jg. 15 (1984), afl. 1, p.3-10.

⁵² N. Kerckhaert, *Oude Oostvlaamse huisnamen*, Gent, 1993, deel 6, p. 83.

⁵³ RAG, Baronie Nevele, nr. 137, f. 0.

⁵⁴ Zie noot nr. 1.

⁵⁵ RAG, Baronie Nevele, 33ter, nr. 29.

⁵⁶ A. Martens, a.w., p. 91.

Tijdens de septemberrevolutie van 1830 was de gemeente Nevele in orangisten en patriotten verdeeld. Onder het voorzitterschap van burgemeester Minne werd op 29 september 1830 in De Zwaan een burgerwacht opgericht om de openbare orde in Nevele te bewaren.⁵⁷

In de volkskunst en volkskunde spelen sommige dieren een mythische rol. Zo worden in enkele gebieden van Duitsland en Nederland de houten geveltoppen van huizen met paarden- of zwanenkoppen versierd om het gebouw tegen kwade geesten te beschermen. Ook de zwaan had dus zo'n mythische betekenis. Als huis- en herbergnaam komt *zwaan* heel veel voor; alleen al in Oost-Vlaanderen telde Kerckhaert⁵⁸ 115 gemeenten waar een herberg De Zwaan lag.

Jan LUYSSAERT, Merendree

⁵⁷ J. Luyssaert, De opstand te Nevele tijdens de Belgische Omwenteling van 1830, in *Het Land van Nevele*, jg. 36 (2005), p. 299-332.

⁵⁸ N. Kerckhaert, *Oude Oostvlaamse huisnamen*, Gent, 1993, deel 6, p. 76-88.

Gemeinde:.....LANDEGEM.....

Stichtag:.....

Liste der vorhandenen Massenquartiere.

.....

Straße und Nummer	Bezeichnung des Quartiers, ob Schule, Vereinshaus, Schloß, Villa usw.	kann belegt werden mit ca.
Statie nr 67 Statie nr 58 Statie nr 68 Statie nr 6I Statie nr 30 Joris Van Severenstr. Kerkstraat	Lokaal Magazyn Fruitmagazyn Magazyn Magazyn Gemeentescholen Meisjesschool	circa 50 Mann circa 100 Mann circa 30 Mann circa 30 Mann circa 25 Mann circa 120 Mann circa 150 Mann

Landegem den 7 Juli 1942
De Burgemeester,

C. Schuer

505

Afbeelding 1: Lijst van de inkwartiercapaciteit van 7 juli 1942.

NIEUWE STRAATNAMEN IN LANDEGEM EN NEVELE TIJDENS DE BEZETTING (1940-1944)

Het belangrijkste doel van een straatnaam is gemakkelijk inwoners van een gemeente en hun huis terug te vinden. Straten hebben dan ook vaak een oriënterende naam, zoals Landegemstraat, Vosselarestraat, Hansbekerstraat, Drongense Steenweg, enz. Dit zijn dan straten die naar die gemeente leiden. Soms echter willen de naamgevers in een straatnaam de herinnering bewaren aan personen die op het vlak van kunst en cultuur in de gemeente een belangrijke rol hebben gespeeld. Een voorbeeld hiervan is de Cyriel Buyssestraat in Nevele en de priester-dichter Baziel De Craenelaan in Merendree.

Maar in straatnamen kunnen ook politieke figuren en systemen worden gehuldigd en herdacht. En nieuwe politieke systemen hebben nogal de gewoonte om straatnamen die genoemd worden naar personen die in hun politieke denken niet meer passen te wijzigen en de naam te geven van personen die wel in het nieuwe politieke denken thuishoren.

Tijdens de bezetting 1940-1944 hadden de Duitsers in ons land alle straatnamen die herinnerden aan de Eerste Wereldoorlog vervangen door meer neutrale namen en veel VNV-burgemeesters¹ vervingen tussen 1940 en 1944 systematisch enkele straatnamen in hun gemeente door politieke namen. Vooral 'Staf De Clercq' en 'Reimond Tollenaere' werden populaire namen voor straten.²

Ook in onze streek bleven de Nieuw Orde-burgemeesters niet ten achter. Zo werd in Aalter in 1940 de Yzerenweglaan gewijzigd in Reimond Tollenaerestraat en het Statieplein werd herdoopt in Joris van Severenplein.³

Ook de VNV-schepencolleges van Nevele en Landegem huldigden hun helden in een nieuwe straatnaam.

¹ VNV: Vlaams Nationaal Verbond.

² N. Wouters, *Oorlogsburgemeesters 40/44. Lokaal bestuur en collaboratie in België*, Tielt, 2004, p.236.

³ P. Laroy, Karel Bockaert als burgemeester van de gemeente Aalter (1932-1941) in *Vriendenboek Luc Stockman*, Aalter, 1998, p. 176.

GEMEENTEBLAD NEVELE

MEDEDEELINGEN

1^e Jaargang

ZONDAG 25 APRIL 1943

Bevoorradingdienst

Enkele Inlichtingen:

1. — Bij geboorte: het trouwboekje dient voorgelegd te worden, samen met de kaart van gezinshoofd.
2. — Bij sterfgeval: rantsoenkaart, kaart niet-eetbare-producten, kaart van gezinshoofd en gebeurlijk de melkkaart, kleederkaart en zeepkaart, dienen bij de aangifte van overlijden, terzelfdertijd afgegeven te worden op het gemeentebestuur.

Maalvergunningen

Deze zullen maat afgegeven worden vanaf 3 Mei aanstaande, zie regeling, datums en uren in gemeenteblad van 30 April 1943.

Aan de Kleinhandelaars: Op 5 Mei 1943 moeten de zegels 28.3.43 binnengebracht zijn voor het opmaken der machtigingen A. De zeepzegels op 6 Mei 1943. Na dien datum worden geen zegels van 28.3.43 aangenomen. Bijzegels type E mogen ingebracht worden tot 5 Mei 1943.

BUREEL VAN DEN LANDBOUW

Bevoorrading van Reisduiven.

De houders van reisduiven worden verzocht ten laatsre tegen Dinsdag a.s. hun zegels voor de maanden April, Mei en Juni 1943 te komen afhalen op het Landbouwbureel.

Aardappelcontracten afgesl. met de gemeente

Menige landbouwers hebben tot heden verzuimd, hun aardappelcontracten afgesloten met de gemeente, te komen onderteekenen op het Landbouwbureel.

Den laatsten dag is Woensdag, 28 April.

Koolzaadteelt. (Uittreksel omzendbr. H. Gouverneur)

De Heer Oberfeldkommandant te Gent, heeft de Heeren Burgemeesters ermee te gelasten, in samenwerking met den plaatselijken vertrouwensman en plaatselijken secretaris van de Boerencorporatie, de koolzaadvelden in de gemeente op te zoeken en de hebbende te verplichten onmiddellijk over te gaan uitroeien van deze aanplanting en deze velden met koolzaad te bebouwen. Voeren die hun plichten aan olievruchten niet vervullen als verontschuldiging niet mogen aanvoeren koolzaadteelt mislukt is. De namen van de landbouwers die geen gevolg geven aan deze verplichting, zullen deeld worden aan de Kreiskommandanten.

Sameling voor de geteisterden van Antwerpen

De landbouwers worden verzocht de leveraars, gratis, enkele eieren ten beste af te leveren voor de geteisterden van Antwerpen. De sameling zal gsschieden op Woensdag 28 April, op het gewone eierlevering, en doet zijn plicht!

Solidariteitsactie voor de getroffen bevolking der stad Antwerpen

Het bezoek bij de landbouwers heeft opgebracht:

3210 kg. aardappelen	20 kg. erwten
229 kg. rogge	2 kg. boonen
22 kg. tarwe	

In een schrijven van den heer Arrondissementscommissaris werd ons gevraagd een minimum-inzameling te doen van 300 kg. aardappelen en 50 kg. broodgraan. Zoals ge kunt bemerken overtreffen wij grootendeels het gevraagde gewicht. Daarom onzen besten dank aan de bereidwillige landbouwers voor dit groot succes.

De verzending van Nevele naar Antwerpen gebeurt den 29-4-43. Daarom worden de aangegeven giften aanvaard per wijk:

Oosschekouter } Martens Ch. L. Leegekouter om 9 u.
Leegekouter }
Lindestraat: Sergeant René, Lindestraat om 9 u. stipt
Wulfhoek: De Vreese Eduard, Wulfhoek om 9 u. ..
Boschstraat } Snauwaert Aimé, Boschstr. om 10 u. ..
Peperhol }
Biebuyckstraat: Van Nevel J. B. Biebuyckstr. om 10 u. ..
Veldeken } Schelstraete Aloïs, Veldeken om 10 u. ..
Veldeken } Van Nevel Basiel, Veldeken om 14 u. ..
Braemdonck: Cocquyt Bruno, Braemdonck om 14 u. ..
Kaarmhoek: Van Daele Karel, Kaarmhoek om 14 u. ..
Vierboomstraat: Van Doorne René, Vierboomstr. 16 u.
Ham: Van Nevel Maurice, Ham om 16 u. stipt
Kerrebroek } Goeteyn Remi, Kerrebroek 16 u. ..
Molenkouter enz. } Steyaert Irenée, Kerrebroek 18 u. ..
De straten niet } Demarrez Marcel, Tollenaerstr. 18 u. ..
opgesomd }

N. B. — Officieel uur.

N. L. V. C.

Plaatselijk Secretariaat: Kernmelkstraat 43

Op Maandag 26-4-43, tweede Paaschdag, wordt geen zitdag gehouden. — De eerstvolgende zitdag gaat door op Woensdag 28-4-1943. — De landbouwers die beschikken over een groenvoedersilo, moeten zich op Woensdag a.s. tot den plaatselijken secretaris wenden, teneinde het formulier in te vullen tot het bekomen van zuivere stikstof. Voor pulpsilo's worden geen zegels uitgereikt. De aanvragers moeten de maten (breedte, lengte en hoogte) van hun silo kennen. Na Woensdag wordt de bedeling gesloten; Dus geen telaar-komers. — De melkzegels moeten binnen zijn ten laatste Woensdag 28-4-43.

Er worde nogmaals aan herinnerd dat het een eereplicht is voor de landbouwers, één weesje uit de vreeselijke ramp van Antwerpen op te nemen. Vooraanstaande landbouwers, stelt een daad!

Afbeelding 2: Gemeenteblad Nevele van zondag 25 april 1943.

In Landegem besliste het schepencollege op 23 februari 1942⁴ onder het voorzitterschap van burgemeester Cyriel Schaeck en in aanwezigheid van de schepenen Heynssens en Demerode en de dienstdoende gemeentescretaris Julien Andries om van twee straten de naam te wijzigen: de Vosselarestraat en een deel van de Statiestraat.

De Vosselarestraat werd voortaan Joris Van Severenstraat genoemd "*ter nagedachtenis van hem die laffelijk te Abeville vermoord werd*", zo lezen we in het verslag van het schepencollege.

Joris Van Severen⁵ (Wakken 19 juli 1894 - Abbeville 20 mei 1940) werd in 1921 in het arrondissement Roeselare-Tielt tot Vlaams-nationalistisch volksvertegenwoordiger verkozen. Hij volgde een eigenzinnige koers en evolueerde steeds meer in anti-democratische richting. In 1931 stichtte hij het Verbond van Dietsche Nationaal Solidaristen (Verdinaso). Met het Italiaans fascisme als voorbeeld pleitte hij voor een corporatistische⁶ nieuwe orde in een autoritaire Dietse staat. Na de afkondiging van zijn Nieuwe Marsrichting in 1934 manifesteerde hij zich als een loyaal belgicist en vervreemde daardoor steeds meer van een deel van zijn medestanders.

Van Severen deed geen enkele openlijke inspanning om de sympathieën voor nazi-Duitsland en de anti-joodse uitspraken in zijn weekblad *Hier Dinaso* tegen te spreken.

In de voormiddag van 10 mei 1940, de dag van de Duitse inval in België, werd hij door de Staatsveiligheid aangehouden en op 15 mei op transport geplaatst naar Abbeville (Noord-Frankrijk). Op 20 mei begonnen Franse soldaten in het wilde weg te schieten en Van Severen werd dodelijk getroffen. De dood van Van Severen was meteen ook een dodelijke slag voor het Verdinaso. Een deel van de aanhangers stapte in 1940-41 de collaboratie binnen, een ander deel verkoos de kant van het verzet.

⁴ G.A.N., Verslagen van het schepencollege van Landegem.

⁵ Zie R. Vanlandschoot, Joris Van Severen, in *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging (NEVB)*, Tielt, 1998, p. 2739-2745.

⁶ Sterk vereenvoudigd kunnen we het politiek corporatisme als volgt omschrijven. Het politiek corporatisme impliceerde de vervanging van de parlementaire democratie met algemeen stemrecht door een politieke vertegenwoordiging op basis van belangengroepen, zie D. Luyten, Corporatisme, in *NEVB*, p. 803.

Gemeentelijke Vrijwillige Brandweer

Provincie Oost-Vlaanderen

VAN
NEVELE

POSTCHECKREKENING 3176 81
TELEFOON DEINZE 909

BRIEFWISSELING 1
BRANDWEER

O/L BEVELHEBBER ROGER DE GEETERE
MARKT, 1 NEVELE

Inspectie gebied Gent - Eeklo
Gewestelijk Centrum van Nevele

Gemeentelijke Vrijwillige Brandweer
van Nevele

Van Wouterghem André. Thoenemelst. 56 Nevele
geboren te Looenhulle den 14 maart 1920 indienst. den
12-5-40. heeft zijn gedurende vrijstelling verkregen 16-11-4

Boone Georges. H. Roudenbachst. 42 Nevele geb. te
afsnce den 29 sept 1920 indienst. den 27 juni 1943.
moet vertrekken den 15 januari 1944

Van Hese Gaston. Therenhoekst. 11 Nevele. geb. te
Nevele den 21 juli 1921. indienst. den 27 juni 1943.
is vrijgesteld. tot 1 januari 1945.

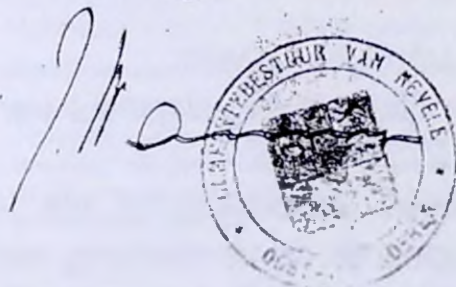
De Geetere Roger. Markt 1. Nevele geb. te
Nevele den 6 april 1921. in dienst 1 august 1939
is vrijgesteld tot 31 januari 1944.

Janssens Antoine. Thoenemelst. 52 Nevele.
geb. te Nevele den 22 Oct 1922 indienst. den 24 Oct 1940
is gedurende vrijgesteld den 1 juli 1943.

Nevele den 1 januari 1944.

De Burgemeester

De Secretaris
b. Van de Casteele.

Afbeelding 3: Lijst met de namen van enkele Nevelse brandweermannen.

Het VNV-schepencollege van Landegem wilde door het geven van een straatnaam hulde brengen aan Van Severen en zijn gedachtengoed.

Maar blijkbaar was het voor de inwoners van Landegem niet zo duidelijk tot waar die Van Severenstraat reikte want meer dan een jaar later stond in het verslag van 6 december 1943: "*Joris Van Severenstraat is van aan De Meyer Maurits tot aan Malfait Leopold enz. tot aan de grensscheiding Landegem-Vosselare*".

We hebben maar één officieel document gevonden waarin deze straatnaam wordt gebruikt. In een in het Duits opgestelde lijst⁷ van de inkwartiercapaciteit van 7 juli 1942 lezen we: "*Joris Van Severenstraat; Gemeenteschool, circa 120 Mann*" (zie afbeelding 1).

Ook op 23 februari 1942 werd een deel van de toenmalige Statiestraat omgedoopt tot Raymond Tollenaerestraat "*te beginnen van het huis van Th. Van de Velde tot aan het huis bewoond door Wille Camiel (...) de weg over de statie zal de benaming Statiestraat blijven behouden*".

Als motivering staat genotuleerd: "*De Raymond Tollenaerestraat zal dus een eeuwigdurende gedachtenis blijven aan hem die sneuvelde in den strijd tegen het Bolsevisme*". In het schepencollege van 6 december 1943 werd nog eens herhaald tot waar deze straat zich uitstrekte: "*Raymond Tollenaerstraat is van aan Van De Velde Theophiel tot aan Wille Camiel*". Het valt wel op dat het schepencollege van Landegem de Franse voornaam *Raymond* gebruikte, terwijl Tollenaere zich -passend in de tijdsgeest- met de Germaanse naam *Reimond* noemde.

Reimond Tollenaere⁸ (Oostakker 29 juni 1909-Kopcy bij Sint-Petersburg 22 januari 1942) werd in oktober 1933 propagandaleider van het Vlaamsch Nationaal Verbond (VNV) en bracht in die functie zijn radicaal-Groot-Neerlandisme en nationaal-socialistische overtuiging naar het VNV. Hij vertegenwoordigde de meest radicale VNV-vleugel en streefde als volksvertegenwoordiger naar een antidemocratische rechtse concentratiebeweging. Na de Duitse inval in ons land was hij overtuigd voorstander van een nationaal-socialistische Germaanse Statenbond. Hij werd commandant-generaal van

⁷ G.A.N., Landegem, "Gemeinde Landegem Liste der vorhandenen Massenquartiere".

⁸ P. J. Verstraete, Tollenaere, Reimond, in *NEVB*, p. 3081-3082.

de Dietsche Militie-Zwarte Brigade (1941) en sneuvelde in in 1942 als vrijwilliger Untersturmführer van het Vlaams Legioen aan het oostfront.

Volgens mijn Landegemse getuigen werden deze nieuwe straatnamen in de volksmond niet gebruikt.

Ook in Nevele werden twee straatnamen gewijzigd, maar hiervan vinden we geen enkel bewijs in de notulen van het college.⁹ Ook Nevele kreeg een Tollenaerestraat. De Langemunt die liep vanaf de brug over het Schipdonkanaal tot aan de grens met Vosselare heette op 25 april 1943 zeker Tollenaerestraat. In het *Gemeenteblad Nevele* van zondag 25 april 1943 staat een lijstje afgedrukt met de namen van personen bij wie giften worden aanvaard voor de "*Solidariteitsactie voor de getroffen bevolking der stad Antwerpen*". Als laatste in de lijst vinden we *Demarrez Marcel, Tollenaerestr*¹⁰ (zie afbeelding 2)

Ons bestuurslid Daniël D'Hooge herinnert zich dat hij rechtover zijn ouderlijk huis in de Langemunt een houten wit-zwart straatnaambordje heeft zien hangen met de naam *Tollenaere* en diens geboortjaar en jaar van overlijden. Bij de bevrijding in 1944 en de aftocht van het Duitse leger is dit straatnaambordje even vlug verdwenen als de Duitse bezetter en zijn medewerkers.

In de marge van dit artikel wil ik nog vermelden dat de Tieltstraat (nu Cyriel Buyssestraat) tijdens de bezetting Albrecht Rodenbachstraat werd genoemd. Ook hierover heb ik geen enkel besluit kunnen vinden. Wel is er een lijstje bewaard van 1 januari 1944 met de namen van enkele Nevelse brandweermannen; het adres van brandweerman Georges Boone luidde toen "*A. Rodenbachstr. 42 Nevele*" (zie afbeelding 3).

Ook de A. Rodenbachstraat kreeg tijdens de bevrijdingsdagen in september 1944 haar oude naam Tieltstraat terug.

Jan LUYSSAERT, Merendree

⁹ Op 11 april 1941 liet de Duitse Militärverwaltung aan secretaris-generaal Romsée weten dat de werking van de gemeenteraden was opgeschort. Alle wettelijke bevoegdheden van de gemeenteraad kwam nu volledig aan het schepencollege toe en dit college schreef zijn beslissingen in de registers van de gemeenteraadsverslagen. Hiermee was in belangrijke mate het *Führerprinzip* of leidersbeginsel op lokaal niveau ingevoerd (zie N. Wouters, *Oorlogsburgemeesters 40/44. Lokaal bestuur en collaboratie in België*, Tielt, 2004, p.143-145).

¹⁰ Dit is nu Langemunt nr. 16.

HET RETABEL BOVEN HET HOOFDALTAAR (1881) EN DE ORGELKAS (1870) IN DE KERK VAN POESELE KOMEN UIT DE ATELIERS BLANCHAERT IN SINT-DENIJS-WESTREM

Er wordt algemeen aangenomen dat de cruciale figuur voor het ontstaan van het atelier van de gebroeders **Leopold en Léonard BLANCHAERT** (later het atelier Bressers-Branchaert) **Jean Baptist Bethune** is, de grote promotor van de neogotiek in België. Op zoek naar bekwame ambachtslieden om zijn ideeën uit te voeren heeft hij als het ware Bressers en de gebroeders Blanchaert ontdekt. Na zijn verhuis van Brugge naar Gent in 1861-1862 worden ze zijn vaste uitvoerders. Op zijn aanraden vestigen ze zich in Maaltebrugge, een wijk van Sint-Denijs-Westrem. Daar krijgen ze van grootindustriël Joseph de Hemptinne delen van zijn landgoed ter hunner beschikking.

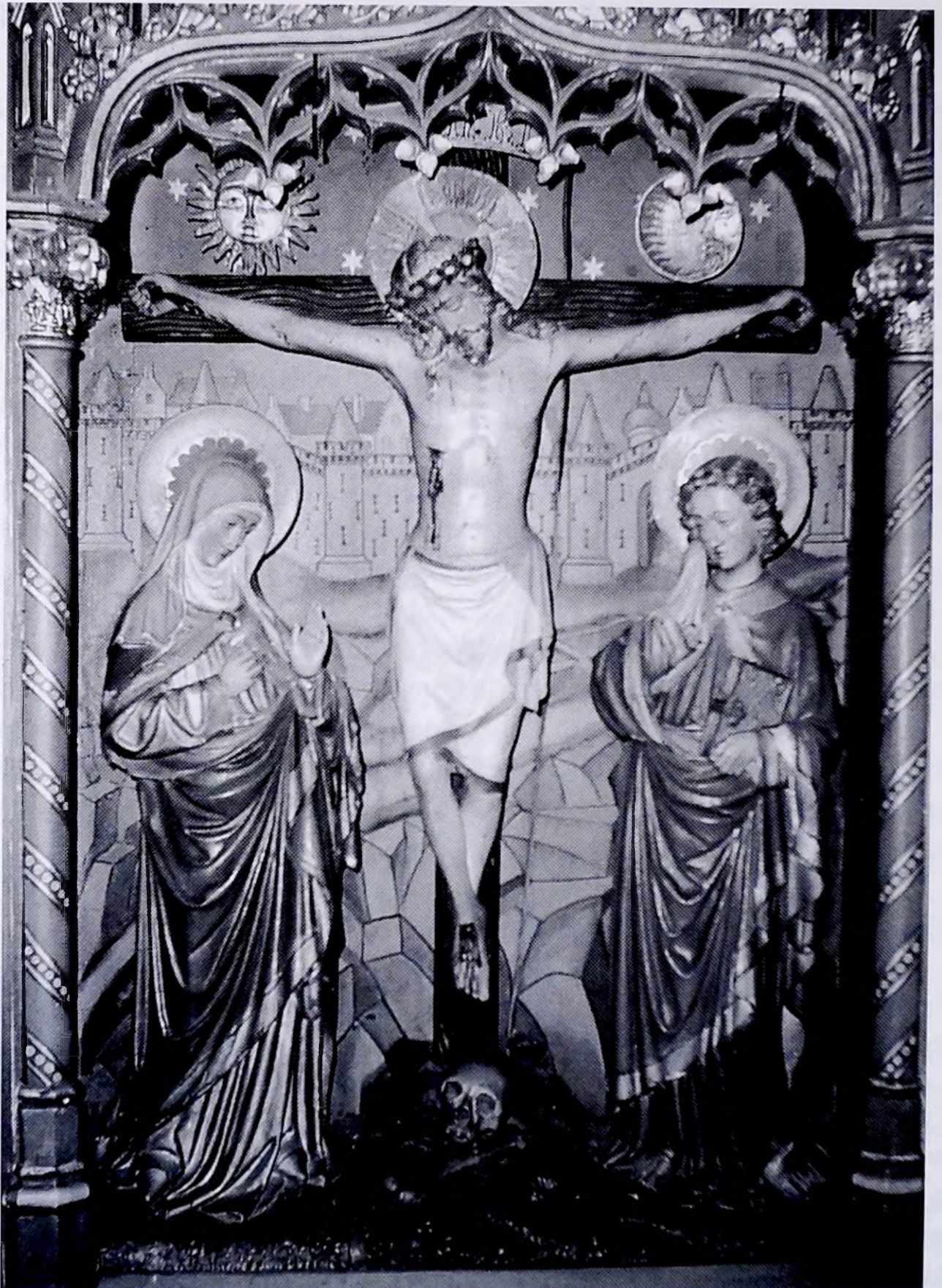
Zo ontstaat in Maaltebrugge als het ware een kunstenaarskolonie waarvan ook de goudsmederij Bourdon en de kunstsmederij Firlefijn deel uitmaken. Joseph de Hemptinne laat op zijn landgoed ook een weeshuis oprichten. Met de ateliers in de onmiddellijke omgeving ziet hij voor de weesjongens een kans om ze een degelijke ambachtelijke opleiding te laten volgen in een katholiek milieu.

Elk atelier heeft zijn specialisatie

Leopold Blanchaert (1832-1913) is de beeldhouwer. Hij kapt beelden in hout of giet ze in plaaster. De figuratieve delen van de **altaarretabels** zijn ook van zijn hand. Zijn beeldhouwersatelier "Onze Lieve Vrouw Onbevlekt" was gelegen rechtover de bedevaartskapel "'t Putje" in de Putkapelstraat.

Leonard Blanchaert (1834-1905) is kunstschilder en zorgt voor de bouw en de ornamentale sculptuur van het kerkelijk meubilair zoals bijvoorbeeld koorgestoelte, een **orgelkas**, enz. Zijn kunstmeubelatelier "St.-Jozef" was gelegen op de hoek van de Kapellestraat en de Kortrijkse Steenweg.

Adriaan Hubert Bressers (Tilburg 1835-Gent 1898), de stichter van het "Sint-Lucas-schildersatelier" verzorgt de polychrome afwerking van de beelden en het meubilair dat door de ateliers Blanchaert wordt vervaardigd.

De gekruisigde Christus beweend door Maria en de apostel Johannes. Bovenste deel van het retabel in de Poeselse parochiekerk met houtsnijwerk van Leopold Blanchaert en gepolychromeerd door Adriaan H. Bressers.

(Foto: André Bollaert)

Hij huwde Christine Blanchaert, de zus van Leopold en Leonard en ondertekent van dan af als A.Bressers-Blanchaert. Na zijn dood wordt hij opgevolgd door zijn zoon Leon. Na de dood van de ongehuwde Leopold Blanchaert (1913) neemt Leon Bressers diens zaak over en vestigt er zich onder de naam **Bressers-Blanchaert**. De neogotische productie wordt na de Eerste Wereldoorlog verder gezet, meestal in de context van de wederopbouw maar het zullen vooral eigentijds tendensen zijn, zoals art-deco, die voortaan hun stempel zullen drukken op de nieuwe creaties uit zijn atelier.

André BOLLAERT, Poesele

(Bron: KADOC, Inventaris van het neogotische tekeningenarchief Bressers-Blanchaert ca. 1860-1914, door Rie Vermeiren m.m.v. Anna Bergmans)

Met dank aan Mw. Kathleen Lanclus voor het bezorgen van de informatie.

MASSALE VORMSELPLECHTIGHEID TE NEVELE IN 1830

Op 12 juli 1830 vormde Mgr. Jan Frans Van de Velde enkele honderden jonge mannen en jonge vrouwen in de kerk van Nevele. Ze waren afkomstig van de parochies Nevele en Poesele en het is niet uitgesloten dat ook de in aanmerking komende jongens en meisjes van Vosselare en Meigem op die dag te Nevele gevormd werden, maar hierover is geen zekerheid. Enkel van de parochie Poesele bleef een namenlijst bewaard. Ze vermeldt 246 vormelingen: 129 jongens en 117 meisjes. Drie jongens en twee meisjes werden achteraf op de lijsten geschrapt. Vermoedelijk waren ze op de vormselplechtigheid niet aanwezig. De leeftijd van de jongens varieerde tussen de 12 en de 49 jaar. Bij de meisjes varieerde de leeftijd tussen de 12 en de 27 jaar. Sommige onder hen, maar dat waren er niet zoveel, waren zelfs al gehuwd.¹

Tijdens de Franse en de Nederlandse periode was de toediening van het vormsel achterop geraakt en diende een forse inhaalbeweging uitgevoerd. Het bisdom Gent was acht jaar zonder bisschop geweest (1821-1829) en Mgr. Maurice de Broglie, bisschop van 1807 tot 1821 resideerde tijdens zijn ambtsperiode nauwelijks zes jaar in Gent. Dit liet zich natuurlijk voelen bij de toediening van het vormsel. Maar het bisdom Gent was niet het enige bisdom dat met dit probleem te kampen had. Ook de bisdommen van Luik, Doornik en Namen moesten het tijdelijk zonder geestelijke leider stellen. De massale vormselplechtigheid in Nevele zal wellicht geen alleenstaand feit zijn geweest. Toch vonden we in de literatuur die we doornamen over het vormsel en zijn toediening hierover niets terug. We trachtten te achterhalen hoe men in het bisdom Gent in een dergelijke situatie was terecht gekomen en beginnen met het verhaal van Mgr. De Broglie.

Maurice de Broglie werd geboren op het kasteel van Broglie in Normandië op 5 september 1766. Hij werd priester gewijd te Trier op 11 maart 1792 en tot bisschop van Acqui (Piëmont) benoemd in 1805. In april 1807 krijgt hij van Napoleon het bisdom Gent aangeboden. Het eerste jaar van zijn ambts-

¹ Zie Mensen van toen: A. Bollaert, Poeselse vormelingenlijst 1830-1842, p. 176

termijn kenmerkt zich door een blinde verering van de keizer maar tijdens de bezoeken aan zijn parochies en de retraites van de clerus luisterde hij naar wat er bij de meerderheid van de bevolking leefde. Vooral aan de inmenging van het burgerlijk gezag in godsdienstige aangelegenheden werd zwaar getild. Hij nodigde vooraanstaande theologen uit om een duidelijker inzicht te krijgen in de juiste afbakening van de burgerlijke en de bisschoppelijk macht en begon hardnekkig oppositie te voeren tegen de pogingen van Napoleon om de kerk volledig te zijnen dienste te stellen.

De keizer dwong hem om in 1809 naar Frankrijk terug te keren. In een poging hem tot betere gevoelens te brengen kreeg hij van Napoleon het kruis van het erelegioen aangeboden dat hij weigerde. Op 12 juli 1811 werd hij in de slottoren van Vincennes opgesloten en op 23 november van hetzelfde jaar werd hij gedwongen ontslag te nemen en kreeg hij het verbod contact te nemen met zijn vroegere bisdom. Na het uitzitten van zijn gevangenisstraf werd hem een vaste verblijfplaats toegewezen in Beaune (Bourgogne) en later op het eiland St.-Marguerite voor de Provençaalse kust. Op 26 mei 1814 was hij terug in Gent.

Maar ook met koning Willem I kwam de Broglie in conflict. Hij veroordeelde in een pastorale brief van 2 augustus 1815 de godsdienstvrijheid die de Nederlandse koning in zijn ontwerp van nieuwe grondwet had opgenomen. Hij werd voor velen het brein en het symbool van de weerstand tegen de Nederlandse vorst en hij werd voor het gerecht gedaagd. Het assisenhof van Brabant veroordeelde hem op 8 november 1817, bij verstek, tot verbanning. Hij was ondertussen naar Parijs gevlucht waar hij op 20 juli 1821 overleed.

Het bisdom Gent kwam zo zonder bisschop te staan en zou voortaan geleid worden door twee kapittelvicarissen met gelijke bevoegdheid: Maximilien De Meulenaere die tot de strekking van de regeringsgetrouwen behoorde en Ambrosius Goethals vertegenwoordiger van de groep van de ultramontanen die de kerk onafhankelijk van de staat wilden zien en nauwer verbonden met de H.Stoel te Rome.

Ondertussen trachtte Willem I met Rome tot een concordaat te komen. Dit lukte hem uiteindelijk in 1827 maar het stuitte op verzet van de noordnederlandse protestanten en de zuidnederlandse antiklerikalen. In 1828 stuurde het Vaticaan Francesco Capaccini naar de Nederlanden om te onderhandelen over de concrete uitwerking van het afgesloten concordaat. Begin november 1828 was de Roomse gezant in Gent en op 6 november 1829 kon

Capaccini aan de H.Stoel melden dat Gent een nieuwe bisschop had: Jan Frans Van de Velde, de deken van Lier.

Jan Frans Van de Velde was op 8 september 1779 geboren te Boom in een arm gezin en via de steun van enkele bemiddelde weldoeners slaagde hij erin voor priester te studeren. Hij werd priester gewijd te Emmerich in Duitsland in 1802. Vóór zijn aanstelling tot bisschop van Gent was hij onderpastoor van de St.-Laurentiusparochie in Antwerpen, pastoor te Ruisbroek en Edegem en sinds april 1825 deken van Lier. Hij werd omschreven als een toegewijd parochiepriester die geliefd was omwille van zijn eenvoud en beminnelijkheid. Te Gent steunde hij de katholieke oppositiebeweging tegen Willem I. Na de Belgische revolutie nam hij eerst een afwachtende houding aan maar schaarde zich als één der eerste bisschoppen achter het nieuwe bewind dat in de eerste jaren van de onafhankelijkheid steunde op het unionisme, het bondgenootschap tussen katholieken en liberalen. In zijn bisdom kreeg hij af te rekenen met de interne strijd tussen de ultramontanen en zij die meer ijverden voor een liberaal katholieke opstelling. Van de Velde was de mening toegedaan dat een bisschop volksgebonden moest zijn en open staan voor de noden van het gewone volk. Hij besteedde tijdens zijn ambtstermijn vooral veel aandacht aan de ontwikkeling van het volksonderwijs, de oprichting van zondagsscholen en de armen- en ziekenzorg. Hij overleed na een langdurige ziekte op 7 augustus 1838.

Litteratuur

M.Cloet, L.Collin, R.Bouddens, Het bisdom Gent (1559-1991) vier eeuwen geschiedenis, Gent 1991.

M.Pieteraerens, L.Snauwaert, Doorleefd mysterie, sacramenten en volksdevotie in Groot-Nevele, Gent 2005.

André BOLLAERT, Poesele

Mensen van Toen

BLONDIJN VAN HAVER

De goede herder. Volks houtsnijwerk van Blondijn Van Haver op het deurtje van de 18de eeuwse biechtstoel gemaakt door Frans Daens in de kerk van Poesele. (Foto: André Bollaert)

Blondinus Van Haver¹, zoals hij wettelijk ingeschreven staat in het geboorteregister, werd op 16 januari 1811 te Poesele geboren als zoon van het weversechtpaar Jozef en Dorothea Blancke. Als kleine jongen hoedde hij de koeien en om de verveling te doden begon hij met het uitsnijden van figuren op wandelstokken en vervaardigde hij houten heften voor messen die hij kunstig versierde. De armoede belette hem echter een degelijke artistieke opleiding te volgen zodat hij zich volledig als autodidact moest ontwikkelen. Als houtsnijder kon hij echter niet aan de kost komen. Zo vinden we hem in de bevolkingsregisters terug als “pakdraeger” (1831), wever (1835) en schoenlapper (1846). Pas bij zijn overlijden op 25 januari 1865 staat hij voor het eerst vermeld als “beeldhouwer”. In zijn parochiekerk was hij klokkenluider en haalde hij het stoelgeld op.

Hij leefde in een bescheiden woning in de Oude Kerkstraat (nu nr. 12) waarvan hij eigenaar was. Volgens hetgeen over hem verscheen in het midden van de 19de eeuw was zijn woning, die meer het uitzicht van een grote hut had, een echt museum. Aan de muren hingen schilderijen en antieke beschilderde borden. In alle hoeken en kanten en op alle meubels en in de laden der kasten stonden of lagen beeldhouwwerken van de hand van de kunstenaar. Toch is er slechts zeer weinig van hem bewaard gebleven. Na zijn dood werd een groot deel van de inboedel van de woning opgekocht door de notarisfamilie Pauwels uit Deinze en een zekere baron Malcamps bezat een uitgebreide verzameling wandelstokken door hem vervaardigd. Het Sint-Laurentiusbeeld boven de ingang deur van de kerk werd door hem gebeiteld en onder het historische Lovaertorgel hangt een prachtige gekruisigde Christus eveneens van zijn hand. Dit kunstwerk hing vroeger onder een luifel aan de achterkant van de kerk. Een vijftiental jaren geleden werd het gerestaureerd en in de kerk onderbracht.

Voor het maken van zijn Christusbeelden ging de graatmagere Van Haver, met ontbloot bovenlijf en uitgestrekte armen, voor de spiegel staan om zo getrouw mogelijk de gekruisigde Christus te kunnen nabootsen. De afbeelding van het Lam Gods op de communiebank is eveneens van zijn hand. Van de 18de-eeuwse biechtstoel, vervaardigd door Hansbenaar Frans Daens, herstelde hij het deurtje en bracht er een beeldje van de Goede

¹ Over Blondijn Van Haver verscheen in Het Land van Nevele: BOLLAERT, A. - JANSSENS, A. Mensen uit ons heem (VI). De Poeselse beeldhouwer Blondijn Van Haver, 1990, jg. XXI, afl. 4, p. 234-245.

Herder op aan. In het museum Rietgaverstede te Nevele bevindt zich een horlogestaander uit 1862 die een "paproerder" voorstelt, een prachtig voorbeeld van volkse houtsnijkunst. Het museum bezit eveneens nog enkele naamstempels die door Van Haver werden vervaardigd.

Zoals het nu nog steeds het geval is met overleden kunstenaars kreeg ook Van Haver na zijn dood de meest lovende kritieken. Zo werd hij in 1865 in een uitgave van "Oud en Nieuw" een tweede Ruxthiel genoemd. Deze Ruxthiel, een Luikenaar maar nu niet meer zo bekend, was de hofbeeldhouwer van de Franse koning Louis-Philippe (1773-1850) en wordt een van de meest toonaangevende meesters van zijn tijd beschouwd. Spijtig genoeg werden de talenten van Van Haver, die nauwelijks kon lezen en schrijven, pas bij het grote publiek bekend in 1849 en was het dan te laat om nog een degelijke opleiding te kunnen volgen.

André BOLLAERT, Poesele

Bijlage 1 - De Broedermin, maart 1849.

Nevele 5 Maert 1849.

Aan de heer Opsteller der Broedermin

Mijnheer den Opsteller,

Daer uw dagblad zoo wel de belangens des volks ter hart neemt en immer voor deszelfs zedelyk en stoffelyk welzijn de stem verheft, zoo verdient UE. Wel de achting en medewerking van allen waren menschenvriend; het is maer al te waer, en dat hebt gy al menigmael ten klaerste bewezen, dat mangel aen onderwys en verlichting den mensch in staet van domheid en verdierlyking houdt, waerdoor hy onbekwaem is zyne regten en pligten te kennen en ze evenmin uit te oefenen; dat deze onbevoegdheid de eenigste hinderpael is aen zijne ontvoogding en vrymaking, en zoo lang het volk niet meer verlicht en onderwezen zy, het zal verdrukt en miskend worden! Maer hetgeen de waerheid is voor de steden is zulks nog meer voor de dorpen, almwaer over het algemen het onderwijs zich in veel slechteren staet bevindt.

Hoe spytig en beklagelyk is het toch niet voor zoo menigvuldige yvervolle en leerzuchtige jonge lieden, gelyk als ik er dagelyks ontmoet, die indien zy eene behoorlyke opvoeding mochten bekomen, soms mannen zouden worden, waerop het land zou mogen roem dragen en die nu, helaes! in het duister en ongekend blyven!

Onlangs bevond ik me by toeval op het dorpje Poesele, en hoorde er spre-

ken van eenen persoon die, hadde hy het geluk gehad zyne verstandsvermogens te mogen ontwikkelen, welligt een der kundigste en uitmuntendste beeldsnyders zou geworden zyn, daer hy thans het armzalig stieltje van schoenlapper moet uitoefenen.

Nieuwsgierig om dezen jongen mensch eens te zien en te spreken, deed ik me zyne woonst aenwyzzen, maer de moed ontzonk my byna om dezelve binnen te treden, het is: een arme hut, een dierenstal.

Ik waegde het echter aan te kloppen en een drooge stem beantwoordde met "kom binnen, mynheer". Met de eene hand het deurtje openende, en met de andere een els en pekdraed vasthoudende, vertoonde zich voor my de jongeling, lang en mager van gestalte en met een zeer bleek maer onderscheiden gelaet. Het inwendige van dezer hut overtrof wel verre myn gedacht. De wanden waren van boven tot beneden met allerlei fraeie schildering en gebeeldhouwde voorwerpen bedekt en schenen s bewooners huisraed uit te maken. Na dezen de rede myns bezoeks gezegd te hebben, toonde Van H. zich zeer bereidwillig om my alles te laten zien wat hy bezat; hij opende een kas, waeruit hy verscheidene kundige en fyne gesneden stukken te voorschyn bracht. Na myne bewondering hierover uitgedrukt en hem gevraagd te hebben, hoe en waer hy zulks al geleerd had, antwoordde hy my, nog nooit eenige les ontvangen te hebben; ja zelfs dat hy nauwelyks in een boek kon lezen; dewyl hy van jongs af had moeten zorgen voor zyne lichamelijke behoeften. O, riep hy eindelyk uit: had ik my in myn leven op de schoone kunsten mogen toeleggen, ik zou opregt gelukkig zyn, want daer buiten is er in de wereld niets wat my zoo behaegt. "Ongelukkige, dacht ik in myn selven, de natuer heeft u schatten gegeven, die de wereld niet te waerden weet!"

En na hem eenige woorden van troost en aenmoediging toegestuurd te hebben; zegde ik den kunstenaer vaerwel, beloovende van hem eens in een Gents volkslievend dagblad, dat de Broedermin heet, te doen kennen.

BLONDIJN VAN HAVER
HOUTSNIJDER

In het begin dezes jaar overleed een kunstenaar, weinig of niet bekend, tenzij in de kring eeniger vrienden en kennissen. De man verdient evenwel dat zijn gedachtenis bij het nageslacht voortleeft.

Hij zag het daglicht in een nederig dorpje van Oost-Vlaanderen, afgelegen van groote steden, waar onze kunstenaar gewis roem en fortuin zou ontmoet hebben, indien zijn arme stand hem niet belet hadde zijne vurige neiging tot de schoone kunsten, in Gent of Antwerpen, te ontwikkelen, onder de leiding van eenen goeden meester. Zooals het nederig viooltje, dat onder de bladeren ontlijkt en sterft, was het met Blondijn van Haver. Geboren te Poesele, bij Nevele, den 16 Januari 1811, en aldaar den 25 januari 1865 overleden, toonde hij van zijne vroege jeugd af eene groote drift tot de schoone kunsten, maar de armoede dwong hem, nog jong de koeien te wachten. Reeds van dien tijd af hield hij zich onledig met lierenaars², allerhande dieren en vogelen te snijden, enz. Zijne neiging tot het snijden vermeerderde met zijne jaren, doch ongelukkiglijk ontbrak hem een meester om hem in de kunst te geleiden, en het was slechts toen hij reeds oud geworden; en door handenarbeid afgewerkt was, dat hij eenen beschermheer vond, die hem goede modellen verschafte, welke hij behendig nabootste. Zijne gesnedene stokken met dierenkoppen, slangen of loofwerk; zijne snuifdozen met Christushoofden, boerkens naar Teniers, en andere kunstgewrochten, werden door de liefhebbers gezocht, en op het laatste van zijner dagen sneed hij Christusbeelden voor kruisen, welke die van voortreffelijke meesters evenaarden. Wie 's mans kunstgewrochten gezien heeft, bejammert dat Van Haver nooit het werkhuis van eenen voornamen beeldhouwer betreden heeft, want zekerlijk zou België eenen tweeden Ruxthiel³ geteld hebben.

² Eene soort van mesjes met houten hecht, welke veel te Lier gemaakt worden, en daarom den naam van Lierenaars voeren.

³ Henbrik-Jozef Ruxthiel, Luiksch beeldhouwer, geboren te Lierneux, en te Parijs als beeldhouwer van koning Lodewijk-Philips overleden den 15 September 1857.

Zoo is het in deze geldeeuw, waarin men liever uitsluitelijk op ijzerwegen en nijverheidsgestichten speculeert, dan een nederig kunstenaar uit het donker te wekken, hem de middels tot ontwikkeling te verschaffen, en aldus de kunst zelve te verrijken!

Vilvoorde

C.-F.-A. Piron

Bijlage 3 - Geschiedenis van Poesele 1867⁴

VERDIENSTELIJK MAN, te Poesele geboren. - Blondijn Van Haver. - Alhoewel, voor zoverre ons bekend is, het nederig dorpje Poesele geene roemwaardige mannen hebben opgeleverd, zoo verdient hier toch een zijner inboorlingen, die de beeldhouwkunst beoefend heeft, vermeld te worden. Wijlen onze vriend Piron, schrijver der *Algemeene Levensbeschrijving van beroemde Belgen*, en broeder van den tegenwoordigen pastoor van Poesele, deelde over hem in het te Gent verschenen tijdschrift *Oude en nieuw* (1866) eenige levensbijzonderheden mede, welke wij ons hier ten nutte maken.

Blondijn Van Haver, te Poesele den 16 Januari 1811 geboren, en aldaar den 25 Januari 1865 overleden, toonde reeds in zijne kinderjaren eene groote neiging tot de schoone kunsten. De armoedige toestand zijner ouders dwong hem in zijne jeugd de koeien te wachten, doch reeds van dien tijd af hield hij zich veel bezig met het snijden van allerlei dieren en dierenkoppen, voor wandelstokken, enz., en het vervaardigen van de zoogenaamde *lierenaars*. Die zucht tot beeldsnijden vermeerderde met zijne jaren, doch ongelukkig ontbrak hem bij die oefening een goed meester om hem in de kunst te richten, en het was slechts toen hij reeds oud en door handenarbeid afgesloofd was, dat hij eenen beschermer ontmoette, die hem goede modellen verschafte. Dat de man veel aanleg bezat, blijkt hieruit dat hij die modellen zeer verdienstelijk nabootste. Zijne gesnedene wandelstokken met dierenkoppen, slangen of loofwerk; zijne snuifdozen met Christushoofden, boerkens naar Teniers en andere kunstwerken, werden door de liefhebbers gezocht, en in zijne laatste levensjaren sneed hij ook Christusbeelden voor kruisen, waaronder er verscheidene zijn, die men

⁴ Frans DePotter & Jan Brouckaert, *Geschiedenis der gemeente Poesele*, Gent 1867.

wanen zou van goede meesters voort te komen. Ook sneed en schilderde hij zo kunstig meer andere voorwerpen, zooals eetwaren en keukengerief, dat het oog er zich aan vergissen kon. Zoo schilderde hij eens eenen solferstek op de plaat eener schouw, die zoo natuurlijk eenen echten geleek, dat menigeen er zich van bedienen wilde om zijne pijp aan te steken, en er door bedrogen werd. Wie Van Haver's kunstgewrochten heeft gezien, zal het betreuren dat de man zijn kunstgevoel niet onder de leiding van eenen ervaren meester heeft kunnen ontwikkelen; ongetwijfeld zou hij het verre gebracht hebben.

De eenighe gewrochten zijns beitels, thans in het openbaar te zien, zijn: het houten beeld van *St. Laurens*, in de nis boven de kerkdeur van Poesele; een *Lammeke*, gebeiteld op de communiebank, en het beeld van *den Goeden Herder*, in eikenhout, op den biechtstoel in dezelfde kerk.

Bijlage 4 - 'T Getrouwe Maldegem, 15 oktober 1922.

UIT POESELE

Het zal hier zeker niet onpas zijn eens te spreken over een kunstenaar der voorgaande eeuw, en waarover de heer Pauwels van Deinze reeds een brief aan 't Getrouwe zond, ten jare 1907.

Een Beeldsnidere

Hij heette Blondien Van Haver, en hij verbleef op het kleine dorpje Poesele, tegen Nevele, daargestoren den 16 Januari 1811, stierf hij er den 25 Januari 1865.

God had in zijnen geest een kunstvonkje gelegd, dat van in zijn kinderjaren allengskes begon te laaien.

Toen hij langs de groene elskanten, of in de meerschen de koeien wachtte, was hij standvastig bezig met snutteren aan blokjes hout. Hoe ouder hij wierd, hoe meer drift tot beeld snijden zich ontwikkelde, en gedurende zijn gansche levensloop bleef het zijn geliefkoosd vak.

Hij sneed allerhande voorwerpen en zijn verbeelding om ze te versieren was onuitputtelijk. Er bestaan van hem palmhouten wandelstokken die schoon zijn: op den kop prijken menschen - of dierenkoppen - langs de stok kron-

kelt een slang en tussen ieder harer kronkelingen is er ook een beeldje gebracht. Baron Malcamp bezat een groote verzameling van zulke wandelstokken.

Vanhaver maakte ook nog snuifdozen met Christushoofden, pijpkassen en rekken, messenhechten, kaders, hij miek boterammen, schurren, die hij zoo gelijkend kleurde dat men ze voor echte aannam.

In zijne laatste levensjaren werkte hij met voorliefde aan godsdienstige beelden, zoo beitelde hij voor de kerk van zijn dorpje: het beeld van St Laurentius, een lammeke op den Communiebank, en het beeld van den Goede Herder op den biechtstoel; voor de kerk van Vijnckt, de relikwiekas van St-Batholomeus, het beeld van Synt-Aloisius de Gonzaga; een klein tabernakel voor de kerk van Vinderhoute, en nog vele andere, ongelukkig niet bekend.

De kruisbeelden door Van Haver gebeeldhouwd, zijn meesterlijk. Om een model te hebben om ze in volmaaktheid uit te voeren, stelde hij zichzelf voor een spiegel, de armen uitgestrekt, juist lijk Christus aan het kruis, en hij bestudeerde op zijn eigen lichaam de liggingen der uitgestrekte spieren en ribben. Op die wijze boetseerde hij ook, in potaarde, zijn eigen beeltenis, en tijdgenooten verklaren dat geen zo gelijkend is.

Blondien was gansch alleen op de wereld gebleven, en hij woonde in een klein huisje, niet ver van de kerk, in dewelke hij het nederig ambt van stoeltjeszetter vervulde. Hij beminde zijne kunst, in hare beoefening sleet hij gelukkige stonden, enkel levend voor haar, was er zoodanig in verdiept dat hij de menschen vergat; alleen in de lange winteravonden bezocht hij de geburenhuizen, want bij een ronkend vuurtje gezeten, hoorde hij graag vertellen. Hij beminde de natuur. 's Zondags, in den zomer, deed hij, in gezelschap van een vriend, wandelingen langs de overlommerde aardestraten of langs de wegelkes der blakke kouters. Zij trokken naar de kerken van 't omliggende om het snijwerk, de schilderijen of andere merkwaardigheden te bezichtigen, zoo naar de kerk van Vijnckt waar een wonderschoone Communebank is, of naar de kerk van Meigem met haare meesterlijke orgelkas.

Blondien was ook liefhebber van oudheden. In zijn huisje hingen gekleurde schotels, versierd met bloemen en vogels, oud snijwerk, schilderijen,

koper en tinwerk, welke hij met trots aan zijne bezoekers toonde. Hij was zeer christelijk en zijn leven schikte hij ootmoedig volgens de geboden van God, zijnen hemelschen vader. Op zijn sterfbed, toen zijn laatste uur geslagen was besprak hij nog, in zijne oprechte liefde tot de maagd Maria, een som geld om haar altaar te versieren in het kerkje van zijn geboortedorp.

De heer Pauwels, de knappe Vlaming van Deinze, heeft schoone kunstvoorwerpen van wijlen Van Haver in bezit en in eere behouden.

C.VH....N

Wie weet er nog van verdienstelijke buitenlieden?

BLONDIJN VAN HAVER EN ZIJN VOORoudERS

- 1.- VAN HAVER Blondijn ° Poesele 16.01.1811
 + Poesele 25.01.1865

- 2.- VAN HAVER Joseph ° Nevele 18.09.1768
 + na 1826 en voor 1831
 X Poesele 12.05.1807

- 3.- BLANCKE Dorothea ° Poesele 05.07.1785
 + Poesele 27.05.1831

- 4.- VAN HAVER Jan Baptist ° Lotenhulle 10.08.1735
 + ?? na 1782
 X Poesele 01.05.1764

- 5.- BAFORT Marianne Jacoba ° Poesele 10.03.1738
 + ?? na 1782

- 6.- BLANCKE Jan Francies ° Poesele 13.04.1751
 + Poesele 17.07.1825
 X Hansbeke 25.06.1782

- 7.- GILLIS Joanna Petronilla ° Hansbeke 28.12.1754
 + Poesele 11.11.1824

- 8.- VAN HAVER Joannes ° Lotenhulle 12.09.1699
 + Lotenhulle 13.09.1756
 X Lotenhulle 12.09.1722

- 9.- VAN DE WALLE Livina ° Lotenhulle 10.04.1700
 + Lotenhulle 01.11.1742

- 10.- BAFORT Joannes ° Poesele 28.01.1713
 + Poesele 10.07.1767
 X Poesele 24.10.1735

- 11.- BEYAERT Francisca ° +/- 1713 (afkomstig van Zeveren)
+ Poesele 09.09.1767
- 12.- BLANCKE Martinus ° Vinkt 12.02.1714
+ Poesele 06.01.1794
X Poesele 07.01.1744
- 13.- PROVIJN Francisca ° Poesele 07.03.1721
+ Poesele 30.09.1802
- 14.- GILLIS Jacobus ° +/- 1722 (afkomstig van
Vinderhoute)
+ Hansbeke 25.03.1787
X Hansbeke 28.03.1754
- 15.- RUTSAERT Livina ° Hansbeke 28.03.1719
+ Hansbeke 27.10.1760
- 16.- VAN HAVER Judocus ° Lotenhulle 26.09.1671
+ Lotenhulle 04.04.1729
X Lotenhulle 02.02.1696
- 17.- VERSTRAETE Maria ° Lotenhulle 26.04.1674
+ Lotenhulle 1742
- 18.- VAN DE WALLE Joannes ° Lotenhulle 31.03.1667
+ Lotenhulle 16.03.1710
X Lotenhulle 27.01.1695
- 19.- DE BRABANDER Judoca ° Lotenhulle 25.05.1671
+ ?? na 1710
- 20.- BAFORT Joannes ° Lotenhulle 21.07.1687
° Poesele 31.01.1764
X Poesele 12.01.1712
- 21.- VERDONVCK Petronella ° Poesele 03.10.1691
+ Poesele 31.12.1719

- 22.- BEYAERT Joannes
- 23.- VAN VINKT Judoca
- 24.- BLANCKE Joannes
- 25.- VAN DAMME Petronella
- 26.- PROVIJN Pieter ° ?? 1685/86 (afkomstig van Vinkt)
 + Poesele 26.03.1745
 X Lotenhulle 12.??..1709
 (geen maand vermeld: 05, 06, 07 of 08)
- 27.- VAN PARIJS Marianne ° Lotenhulle 18.09.1691
 + Poesele 24.11.1757
- 28.- GILLIS Jan
- 29.- DE COSTER Catharina
- 30.- RUTSAERT Jacob ° Hansbeke 07.01.1680
 + Hansbeke 23.02.1765
 X ??
- 31.- VAN DAELE Joanna ° ??? omstreeks 1683
 + Hansbeke 02.05.1728
- 32.- VAN HAVER Constantinus ° ??
 + voor 1694
 X Lotenhulle ??..04.1669
 (geen datum vermeld)
- 33.- RAES Joanna ° ??
 + Lotenhulle 1694
- 34.- VERSTRAETE Elias ° ??
 + Lotenhulle 20.04.1690

- 35.- CNAP Martina ° ??
+ na 1690
- 36.- VAN DE WALLE Petrus
- 37.- HUYBRECHT Catharina
- 38.- DE BRABANDER Livinus
- 39.- DE CLERCQ Margareta
- 40.- BAFORT Joannes ° ?? omstreeks 1661
+ Lotenhulle 17.12.1714
X Lotenhulle ?? .11.1674
(geen datum vermeld)
- 41.- VERHEYEN Johanna ° ?? omstreeks 1652
+ Lotenhulle 11.01.1698
- 42.- VERDONCK Petrus ° ?? omstreeks 1650
+ Poesele 04.07.1730
X Poesele 06.02.1686
- 43.- DE BUCK Maria ° ?? omstreeks 1659
+ Poesele 18.01.1733

André BOLLAERT, Poesele

DE POESELSE VORMELINGENLIJST 1830-1842

De Poeselse vormelingenlijst 1830-1842 vermeldt de namen, voornamen en, op enkele uitzonderingen na, de leeftijd van al de jongelingen die tijdens deze 13 jaar in aanmerking kwamen om het sacrament van het vormsel toegediend te krijgen. Er is de vermelding van zij die reeds gehuwd zijn en bij de vormelingen uit andere parochies die te Poesele resideren wordt hun parochie van herkomst vermeld. De lijst berust in het archief van de Poesele St.-Laurentiuskerk.

De lijst is niet enkel van heemkundig of lokaal kerk-historisch belang maar ze is tevens een informatiebron om eens te peilen naar de meest voorkomende voornamen in het Poesele van de beginjaren van het pas opgerichte Belgisch Koninkrijk. Op de lijst staan enkele schrappingen. We telden deze personen niet mee bij het aantal vormelingen.

Op 12 juli 1830 werden 241 Poeselse jonge mannen en vrouwen door Mgr. Jan Frans Van de Velde gevormd in de kerk van Nevele. Op 24 mei 1834 kwam Mgr. Van de Velde naar Poesele voor de volgende vormselplechtigheid. Toen werden 51 jongeren gevormd: 25 jongens en 26 meisjes. Op 26 mei 1839 had de toediening van het vormsel te Nevele plaats. Toen werden door Mgr. Delebecque 75 Poeselse jongeren gevormd: 37 jongens en 37 meisjes. Op 5 juli 1842 had de plechtigheid opnieuw te Poesele plaats. 46 jongeren werden toen door Mgr. Delebecque gevormd: 21 jongens en 26 meisjes. In de bijlagen vermelden we, in alfabetische volgorde, de naam en de leeftijd van alle gevormden. Als slot het lijstje van de meest voorkomende jongens en meisjesnamen.

Bijlage 1: Lijst van de vormelingen opgesteld op 14 maart 1830 en gevormd in de kerk van Nevele op 12 juli 1830.

1.1. Jongens

Naam	Voornaam	Leeftijd
Bafort	Jan Bapt.	16
Bafort	Zephrijnus	14
Baudonck	Augustinus	14
Billiet	Carol. Lud.	20
Cackaert	Carol. Lud.	20
Cackaert	Joannes Baptista	14
De Brauwer	Franciscus	

De Clercq	Carol. Ludov.	23
De Clercq	Eugenius	24
De Clercq	Joe's. Bapt.	18
De Clercq	Leonard	15
De Coninck	Joseph	14
De Coninck	Petrus	18
De Geest	Augustinus	36
De Geest	Florent	18
De Geest	Leonard	20
De Keijzer	Bruno	
De Keijzer	Joannes Baptista	16
De Meijer	Martinus	21
De Mulder	Carol. Lud.	15
De Mulder	Jacob. Frans.	20
De Mulder	Joannes Baptista	14
De Mulder	Petrus	17
Deolet	Em. gehuwd	26
De Paepe	Franciscus	
De Pestel	Bruno	18
De Pestel	Florent	21
De Pestel	Zephrijnus	19
Derdijn	Zephrynus	20
Derdyn	Carol. Lud.	28
De Schrijver	Carolus Ludovicus	16
De Schrijver	Fredericus	
De Schrijver	Joe's. Bapt.	13
De Smet	Augustus	16
De Smet	Carolus. Lud.	16
De Smet	Carolus Ludovicus	18
De Smet	Joe's. Frans.	18
De Vilder	Petrus	26
De Vogelaere	Jacob	19
De Volder	August	25
De Volder	Ivo	15
De Vreese	Joannes Bapt.	23
De Vreese	Joseph	16
De Vreese	Petrus	23
De Vreese	Petrus Frans.	25

De Waele	Albert	15
De Weirdt	Leonardus	
Dhaenens	Joannes Frans.	
Dharte	Franciscus	25
Dhont	Petrus	27
Dhoore	Carol. Frans.	26
Dhoore	Joannes Bapt.	21
Dhoore	Leonard	17
D'Oosterlinck	Frans.	16
Everaert	Petrus	18
Goethals	Carol. Lud.	13
Gramont	Bernard	49
Hautekeet	Blandinus	
Hautekeet	Carol. Lud.	20
Hautekeet	Petrus	24
Hautekeet	Zephrijnus	14
Herpels	Angelus	
Herpels	Eugenius	17
Herpels	Joe's. Bapt.	14
Janssens	Angelus	17
Lagaise	Pet. Joe's.	25
Landuyt	Constantin	18
Madou	Eduard	17
Madou	Eugenius	19
Madou	Joe's. Bapt.	16
Madou	Petrus	12
Madou	Zephrijnus	20
Maenhout	Leo	21
Maes	Leonard	23
Maes	Leonard	
Martens	Augustinus	21
Mortier	Leonardus	
Patijn	Zephrijnus	29
Quickenborne	Frans.	13
Schatteman	Benjaminus	16
Schelstraete	Carol. Lud.	14
Schelstraete	Jacob. Frans.	15
Schelstraete	Joe's. Bapt.	17

Schijvens	August	16
Schijvens	Eduardus	13
Schijvens	Jacob. Frans.	18
Sioen	Petrus	
Tuytschaever	Franciscus	19
Tuytschaever	Leonard	17
Tuytschaever	Petrus	
Tuytschaever	Petrus Joe's.	24
Vanden Berghe	Carolus Frans	25
Vanden Berghe	Joe's. Bapt.	21
Vanden Berghe	Livinus	19
Vanden Berghe	Leonard	23
Vanden Brambussche	Carol. Lud.	27
Vanden Brambussche	Leonard	18
Vanden Brambussche	Joe's. Frans.	22
Van de Reviere	Carol. Lud.	22
Van de Reviere	Joe's. Bapt.	14
Van de Reviere	Joe's. Frans.	22
Van de Reviere	Pet.	22
Van der Plaetsen	Bernardus	15
Van der Plaetsen	Joe's. Bapt.	12
Van de Voorde	Petrus	13
Van Gele	Carol. Lud.	23
Van Haever	Blandinus	19
Van Huffel	Zephrijnus	14
Van Laeke	Joannes Frans.	20
Van Laeke	Livinus	24
Van Laere	Petrus	23
Van Oost	Carol. Lud. gehuwd	30
Van Oost	Petrus	13
Van Vooren	Carol. Lud.	25
Van Wonterghem	Augustinus	26
Van Wonterghem	Carolus Ludovicus	22
Van Wonterghem	Joe's. Bapt.	15
Van Wonterghem	Leonard	17
Van Wonterghem	Leonard	
Vereecke	Joe's. Frans.	14
Vermeire	Ludovicus	22

Vermeulen	Leonard	23
Verplaetse	Joannes Baptista	22
Verplaetse	Joe 's. Frans.	18
Verplaetse	Petrus	14
Wauters	Joe 's. Bapt.	25
Wauters	Joe 's. Frans.	17
Wauters	Leonardus	22
Wauters	Petrus Augustus	

1.2. Meisjes

Naam	Voornaam	Leeftijd
Biesbrouck	Eugenia	
Biesbrouck	Melania	16
Billiet	Sophia	23
Bogaert	Joanna	25
Bruijneel	Juliana	23
Bruijneel	Maria Christina	19
Bultinck	Josepha	17
Cackaert	Eugenia	18
Cackaert	Juliana	21
Cornelis	Catharina	21
Corijn	Maria Teresia	14
Damman	Ursula	18
De Bil	Seraphina	15
De Boever	Eugenia	17
De Boever	Francisca gehuwd	26
De Boever	Melania	
De Boever	Rosalia	22
De Clercq	Amalia	24
De Clercq	Coleta	16
De Clercq	Sophia	14
De Geest	Coleta	15
De Geest	Maria Teresia	17
De Geest	Rosalia	22
De Keijzer	Damesina	24
De Keijzer	Isabella Maria	
De Keijzer	Francisca	13
De Keijzer	Maria Teresia	23

De Maegd	Eugenia	
De Mulder	Joanna Livina	19
De Mulder	Rosalia	21
De Schrijver	Maria Jacoba	16
De Schrijver	Rosalia	18
De Schrijver	Sophia	20
De Smet	Amalia	19
De Smet	Melania	13
De Vilder	Regina	20
De Vilder	Sophia	20
De Vogelaere	Amalia	16
De Vogelaere	Juliana	18
De Volder	Ursula	18
De Vreese	Anna Maria	15
De Vreese	Joanna Catharina	18
De Waele	Melanie	13
De Weirdt	Melania	16
De Weirdt	Seraphina	18
Dhaenens	Joanna Catharina	16
Dhaenens	Juliana	
Dhaenens	Maria Teresia	20
Dhaenens	Rosalia	18
Dharte	Melania	14
Dhaese	Antonia	14
Dhont	Angelina	24
Dhont	Coleta	16
Dhont	Joanna Livina	13
Dhoore	Francisca	23
D'oosterlinck	Seraphina	19
Franck	Melania	22
Hautekeet	Amalia	22
Hautekeet	Rosalia	26
Hutsebaut	Francisca	22
Hutsebaut	Francisca	
Hutsebaut	Ludovica	17
Herpels	Joanna Cat.	16
Kints	Juliana	27
Lagaise	Maria Teresia	21

Lootens	Rosalia	17
Martens	Maria Teresia	14
Mortier	Regina	19
Poorters	Maria	19
Quickenborne	Rosalia	18
Robbrecht	Marianna	16
Roets	Amalia	19
Roets	Eugenia	13
Roets	Francisca	17
Roets	Maria Teresia	24
Roets	Regina	21
Schatteman	Maria Blondina	20
Schelstraete	Barbara Eugenia	19
Schelstraete	Maria Teresia	24
Schijvens	Eugenia	
Schijvens	Juliana	19
Schijvens	Maria Francisca	21
Schijvens	Rosalia	23
Sch xxx	Joanna Catharina	24
Sicaet	Nathalia	
Steenkiste	Rosalia	
Taeleman	Francisca gehuwd	24
Taets	Carolina	22
Taets	Francisca	16
Tuytschaever	Maria Teresia	
Van den Brambussche	Blondina	15
Van de Reviere	Amelia	19
Van de Reviere	Francisca	17
Van de Reviere	Maria Teresia	16
Van de Reviere	Maria Teresia	19
Van de Reviere	Rosalia	12
Van der Plaetsen	Rosalia	17
Van der Plassche	Melania	
Van der Vennet	Rosalia	18
Van de Voorde	Carolina	15
Van de Voorde	Joanna Cath.	22
Van Doorne	Francisca	12
Van Huffel	Eugenia	12

Van Huffel	Melania	16
Van Laeke	Melania	16
Van Laeke	Rosalia	15
Van Laeken	Melania	13
Van Oost	Coleta	24
Van Wansele	Coleta	17
Van Wonterghem	Maria Teresia	19
Van Wonterghem	Rosalia	14
Verhoestraete	Maria Teresia	16
Verhoestraete	Melanie	13
Verplaetse	Coleta gehuwd	25
Verplaetse	Regina	20
Verstuyf	Rosalia	22
Wauters	Maria Teresia	15
Wauters	Rosalia	20

Bijlage 2: Lijst van de vormelingen opgesteld op 31 maart 1834 en gevormd op 24 mei in de kerk van Poesele.

2.1. Jongens

Naam	Voornaam	Leeftijd
Bafort	Josephus	15
De Boever	Joannes Baptista	
De Clercq	Carolus Lud.	15
De Meijer	Joannes Baptista	15
De Mulder	Carolus	
De Mulder	Leonardus	
De Schrijver	Josephus	14
De Smet	Leonardus	16
De Winter	Joannes Baptista	
Dhaenens	Petrus	13
Dhoore	Franciscus	14
Goethals	Constantinus	15
Haerens	Frans.	13
Landuijt	Joe's. Frans.	12
Martens	Petrus	15
Tuijschaever	Augustinus	14

Van der Plaetsen	Joannes Frans.	13
Van der Plassche	Carol. Ludovicus	13
Van de Voorde	Joannes Baptista	12
Van Laeke	Petrus	13
Van Laeke	Petrus	15
Van Speijbroeck	Carolus Lud.	15
Verheecke	Joannes Baptista	13
Verheecke	Leonardus	15
Verhoestraete	Petrus	14 1/2

2.2. Meisjes

Naam	Voornaam	Leeftijd
Bafort	Maria Teresia	13
Damman	Ursula	22
De Geest	Francisca	15
De Keijzer	Maria Teresia	13
De Smet	Maria Teresia	14
De Vreese	Maria Teresia	16
De Weirdt	Angela	13
Dhont	Rosalia	13
Haerens	Joanna Catharina	15
Hautekeet	Maria Teresia	13
Landuijt	Francisca	14
Martens	Maria Teresia	13
Quekenborne	Eugenia	15
Quekenborne	Maria Francisca	13
Schijvens	Blondina	13
Steenkiste	Bernardina	13
Steyaert	Rosalia	13
Van der Plassche	Carolina	15
Van de Voorde	Ursula	14
Van de Walle	Francisca	12
Van Huffel	Anna Maria	14
Verplaetse	Joanna Catharina	13
Verheecke	Francisca	13
Verheecke	Maria Teresia	14
Vermeersch	Rosalia	21
Wauters	Carolina	14

Bijlage 3: Lijst van de vormelingen opgesteld op 26 mei (jongens) en 30 mei (meisjes) en gevormd op 26 juni 1839 in de kerk van Nevele

3.1. Jongens

Naam	Voornaam	Leeftijd
De Boever	Petrus Frans.	12
De Boever	Petrus Frans.	16
De Dapper	Carolus Lud.	15
De Keijzer	Angelus Frans.	13
De Keijzer	Jacob. Frans. (Lotenhulle)	17
De Moor	Camillus	16
De Vreese	Petrus	15
De Waele	Ivo	16
De Weirdt	Fredericus	16
De Winter	Bernardus	14
Geurs	Carolus Lud. (Vosselare)	16
Goethals	Fredericus	13
Goethals	Jacobus Frans.	16
Haerens	Petrus	14
Herpels	Nestor	14
Lambert	Bruno	16
Landuijt	Carolus	15
Lasseu	Carolus (Ruisselede)	16
Lomme	Petrus	15
Mortier	Joannes Baptista	14
Steyaert	Petrus (Nevele)	14
Strobbe	Bernard (Vinkt)	15
Van de Haeghen	Zephyrinus	
Van de Graveele	Petrus	14
Van der Plaetsen	Carolus Frans.	15
Van der Vennet	Jacobus Frans.	14
Van der Vennet	Joannes Bapt.	13
Van der Vennet	Joannes Frans.	14
Van Laeke	Petrus	13
Van Speijbroeck	Frans. (Lotenhulle)	16
Van Speijbroeck	Fredericus	16
Van Steenkiste	Carolus	14
Verheecke	Petrus (Kerrebroek)	15

Verheecke	Petrus (Schauthoek)	14
Verhoestraete	Augustinus	16
Vermeire	Felix	13
Vermeire	Nestor	14
Vuijsteke	Alexander (Aalter)	13

3.2. Meisjes

Naam	Voornaam	Leeftijd
Crombecke	Prudentia	13
De Boever	Maria Teresia	15
De Boever	Rosalia	13
De Dapper	Maria Teresia	12
De Keijzer	Francisca	14
De Keukelaere	Maria Teresia	15
De Smet	Maria Teresia	15
De Smet	Rosalia (Nevele)	15
De Vreese	Paulina	16
Dhont	Maria Teresia	16
Dhont	Rosalia	15
Goethals	Francisca	15
Kints	Eugenia	14
Kints	Maria Teresia	15
Lambert	Amalia	15
Lomme	Maria Teresia	16
Maebe	Coleta	12
Maebe	Maria Teresia	14
Maes	Maria Teresia (Deinze)	16
Martens	Maria Teresia	14
Onderbeke	Coleta	16
Onderbeke	Maria Teresia	12
Pottier	Rosalia	12
Schyvens	Serafina	13
Van de Graveele	Francisca	13
Van de Graveele	Maria Teresia	16
Van der Haeghen	Livina Joanna	15
Van der Plaetsen	Maria Teresia	13
Van de Voorde	Natalia	14
Van Huffel	Francisca	16

Van Neste	Coleta	12
Van Neste	Sophia	14
Van Steenkiste	Eugenia	16
Vermeire	Maria Teresia	17
Verplaetse	Francisca	16
Wauters	Melania	17
Wauters	Vigilia	15

Bijlage 4: Lijst van de vormelingen opgesteld op 5 juli en gevormd in de kerk van Poesele op 13 juli 1842.

4.1. Jongens

Naam	Voornaam	Leeftijd
Borderé	Joannes	13
Brusseel	Petrus	14
De Backer	Bruno	12
De Boever	Leo	14
De Boever	Petrus Livinus	13
De Mulder	Jacobus Frans.	14
Denolet	Carolus Lud.	12
De Waele	Carolus Lud.	12
De Weirdt	Carolus Ludovicus	13
De Winter	Bruno	14
Dhaese	Bruno	13
Maenhaut	Petrus	14
Martens	Joannes Baptista	15
Mortier	Leonardus	14
Van de Graveele	Frans.	14
Van den Broeke	Carolus Lud.	12
Van der Plassche	Joannes Frans.	14
Van der Vennet	Carolus	16
Van de Voorde	Leander	12
Van Huffel	Petrus	14
Van Steenkiste	Leonardus	14

4.2. Meisjes

Naam	Voornaam	Leeftijd
Blomme	Rosalia	13
Cackaert	Maria Teresia	12
Danneels	Barbara	12
De Boever	Maria Teresia	12
De Boever	Maria Teresia	13
De Cloedt	Maria Teresia	14
De Dapper	Coleta	12
De Keijzer	Maria Teresia	14
De Keukelaere	Rosalia	13
Derdeyn	Rosalia	13
De Waele	Melania	14
Goethals	Maria Teresia	13
Lomme	Carolina	15
Maenhaut	Maria	15
Martens	Rosalia	12
Onderbeke	Rosalia	15
Tuytschaever	Melania	14
Van der Venet	Francisca	13
Van der Venet	Maria Teresia	14
Van Laeke	Maria Teresia	14
Van Laeke	Rosalia	12
Van Renterghem	Francisca	13
Vereecke	Regina	12
Vereecke	Rosalia	14
Vermeire	Joanna Catharina	15

De vijf meest voorkomende voornamen:

Jongens

Petrus	30 keer
Carolus Ludovicus	26 keer
Joannes Baptista	23 keer
Leo(nard)	20 keer
Joannes Franciscus	12 keer

Opmerkelijk is de ongebruikelijke voornaam Zephyrinus die 9 keer voorkomt.

Meisjes

Maria Theresia	43 keer
Rosalia	31 keer
Francisca	21 keer
Melania	15 keer
Coleta	10 keer
Eugenia	10 keer

Opmerkelijk is hier het ontbreken van de voornaam Maria die slechts twee keer voorkomt. In samengestelde voornamen komt de naam tientallen keren voor.

André BOLLAERT, Poesele

**Bibliotheek van de heemkundige kring
“Het Land van Nevele”
Hansbekedorp 33, 9850 Hansbeke**

De bibliotheek is voor iedereen toegankelijk elke eerste zondag van de maand van 10 uur tot 12 uur (niet in juli) en na telefonische afspraak met Jan Luysaert (09 371 60 53).

De catalogus op onze tijdschriften *Het Land van Nevele* en *Mensen van Toen* kan ook geraadpleegd worden in de Gemeentelijke Bibliotheek van Nevele, Stationsstraat 20, Landegem

Bestuur

André Bollaert (secretaris)
Irène Buysse
Wim De Clercq
Stefaan De Groote (ondervoorzitter)
Lieven De Ruyck (verantwoordelijke tijdschriftadministratie)
Yvonne De Keere
Daniël D'Hooge
Jan Luysaert (voorzitter)
Hugo Schaeck
Julien Scherpereel (bibliothecaris)
Arnold Strobbe (ondervoorzitter)
Patrick Tuytschaever
Eddy Verstraete (penningmeester)

Website

www.landvannevele.com

E-mail

info@landvannevele.com